

üçüncü sektör

KOOPERATİFÇİLİK

ISSN 1300-1469

OCAK - ŞUBAT - MART 2002

SAYI : 135

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

ÜÇÜNCÜ SEKTÖR KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Eyüp AKTEPE

Gazi Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Osman ALTUĞ

Marmara Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

Gazi Üniversitesi İİBF Dekanı

Prof. Dr. Haşmet BAŞAR

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü
Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Gazi Üniversitesi İİBF Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. İsmail DUYMAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. H. Ferhat ECER

Niğde Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Gazi Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Öznur YÜKSEL

Çankaya Üniversitesi İİBF Dekanı

Ocak - Şubat - Mart 2002 Sayı: 135
Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Tarafından
Üç Ayda bir Yayınlanır
Fiyat: 4.000.000.-TL
Yıllık Abone: 16.000.000.-TL
Yurtdışı: 4 \$ - 7 DM

İdare ve Yazışma Adresi:
Head Office and
Correspondence Address:
Mithatpaşa Caddesi 38/A 06420 Kızılay - ANKARA
Tel: 0.312. 435 98 99 - 435 96 91
Fax: 0.312. 430 42 92
Web Sitesi: <http://www.koopkur.org>
e-mail: admin@koopkur.org

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Celal ER

Teknik Sorumlu
İrfan GÜNDOĞDU

YAYIN KURULU

Başkan : Dr. Selim YÜCEL
Raportör : Doç. Dr. Ahmet TURAN
Üye : İrfan GÜNDOĞDU
Üye : Yavuz KOCA
Üye : Osman OKTAY
Üye : Nevzat USLUCAN

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizgi-Baskı ALIÇ OFSET

Ger-San Sanayi Sitesi İstanbul Yolu 13. Km. 658 Sokak No: 42 Ergazi-ANKARA
Tel: 0.312. 257 13 00

Üçüncü Sektör KOOPERATİFÇİLİK Hakemli bir Dergidir.

K üçüncü sektör OOPERATİFÇİLİK

İÇİNDEKİLER

Başyazı DAYANIŞMA Yavuz KOCA	3
TEKNOLOJİ ÜRETİMİ PATENTLER VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM Yasemin KESKİN BENLİ	5
FARKLI SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDEKİ AİLELERİN GELİR VE GİDERLERİNİ HESAPLAMA DURUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Seher ERSOY, Doç. Dr. Ali Fuat ERSOY	17
FARKLI AMORTİSMAN HESAPLAMA YÖNTEMLERİNİN İŞLETME (ÇALIŞMA) SERMAYESİ ÜZERİNE ETKİLERİ Yard. Doç. Dr. Şeref KAVAK	31
TOKAT İLİ ARTOVA GÖLETİ PROJESİ PLANLAMA RAPORUNDA TAHMİN EDİLEN ÜRETİM DESENİNİN UYGULAMADAKİ GELİŞİMİ VE BUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Murat KÜLEKÇİ	39

K

üçüncü sektör

OOOPERATİFÇİLİK

BAŞYAZI

DAYANIŞMA

Yavuz KOCA
Ziraat Yük. Müh.

Avrupa'da, kullanılmış eşyaları kilise adına alarak/toplayarak tamir, tadilat, temizleme, bakım v.b. yaptırdıktan sonra uygun fiyatlarla belirli mağazalarda veya pazarlarda satarak elde ettiği geliri ihtiyaç sahiplerine dağıtan organize bir kuruluşun varlığını duyduğumda heyecanlandım. Kuruluşun adı OXFAM. Hem ekonomik ve hem de hayırlı bir iş. Milli Geliri bizim kat kat fazlamız olan Avrupa Birliği ülkesi israf ekonomisinin önüne geçme gereğini duyuyor.

Türkiye'de ise benzer amaçlı ama küçük ölçekli hizmet sunabilen vakıflar dernekler v.s. olmakla birlikte ülke genelini kapsayan bir organizasyon yoktur. Veya varlığını ben bilmiyorum. Zaten benim veya bizlerin bilmediği bir organizasyon da yok demektir. Çünkü önemli olan bu tür organizasyonların tüzüğünde ve amaçlarında neler yazıldığıdır. Ne kadar tanındığı, bilindiği ve iş yaptığıdır. Ancak Türkiye'de OXFAM'ı bireysel/ailesel boyutta başarı ile uygulayan bir akraba, eş, dost dayanışması vardır. Zaten içine düştüğümüz açmazlardan en büyüğü bireyselciliği aşamama, sivil toplumculuğu başaramama değil midir? Nitekim Türkiye'de kırsaldan kentlere çeşitli gıda destekleri, kentlerden kırsala ise tekstil, giyim-kuşam akışı sosyal dengelerin iyice bozulmasını bir derece önüyor.

Oysa, küçümsemek istemiyorum ama önemli olan köyden ne kadar un, bulgur veya peynir geldiği veya kentten kaç adet çorap, gömlek veya palto gönderildiği değildir. Önemli olan kişilerin duygularına emanet edilmeden bir makinenin dişlileri gibi sistematik olarak işleyen sağlıklı çarkları kurabilmektir.

Gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldığında kıymet bulacak nice dayanıklı tüketim maddeleri, giyim eşyaları, yedek parça olarak kullanılacak kıymetli malzemeler hur-

da olarak bile değeriendirilemeden çürümeye terkediliyor. Hatta boş duran konutlar sahibine hayır işleğim manevi hazzını vermekten yoksun bekleyebiliyor. Çoğunlukla varlıklı insanların etrafındaki insanlarda yakın gelir gurubunda olduğundan, bir çoğu ihtiyaç dışı varlıklarını verecek yer bulamıyorlar.

Türk insanı tarih boyunca bulunduğu durumdan, kurumdan ve yerden hep şikayetçi olmuştur. Bu olgu, üretken toplumlar için itici bir güç olurken üretken olmayan toplumlar için kaosun ve dedikodunun dinamiğini oluşturur. Tarihin yıkıntıları arasında bunun sayısız örneklerini görmek mümkündür. Bugün de bir gün tarih olacak ve bugün geçmişten daha hızlı ve tehlikeli ilerlemektedir. Çünkü telekomünikasyonda yaşanan hızlı gelişmeler paralelinde dünyanın her yerinde yaşayan insanların birbirinin refah düzeyinden veya yoksulluk illetinden haberdar oldular. Önce televizyonlar, sonra internet. Halinden memnun olmama ve hep şikayetçi kılınma fetişizmi bir tıkla dünyanın her yerine ulaşabilme imkanı doğuran internetle nelere gebeğir kimbilir.

Açık Paşa, ünlü eseri Garipnamesinde “İnsanı değerli kılan şey düşündükleri ve yaptıklarıdır.” diyor. Peki halen nüfusunun yüzde yirmisi yoksulluk sınırında yaşayan insanımıza, yukarılardaki yüzde yirmilerin israf ettiklerini sağlıklı bir yapıda taşıyacak organizasyonu halen neden kuramadık. Garipnamedeki düşündükleri ve yaptıkları ikilisini, et ve tırnak gibi neden yanyana getiremedik? Neden ya düşündük yapamadık, ya da düşünmeden yaptık?

Refahın, adaletin ve huzurun dengeli dağıtılmadığı toplumlar dengelerini kaybeder. İnsanların üç temel ihtiyaçı olan beslenme, barınma ve giyinme dengenin mutlak paydalarıdır. Avrupa bu dengeye OXFAM’la katkı yapıyorsa bizim de kendi insanımızın yoksulluğunu azaltmamız gerekiyor. Danimarka ayarında yaşayanlar ile Afganistan ayarında yaşayan insanlara buyurun bu ülkeyi beraber omuzlayalım demek ne derece inandırıcı olur?

OXFAM bir nevi kooperatif gibi çalışıyor. Bir tarafta varlıklı insanlar diğer tarafta ihtiyaç sahipleri aynı nehrin iki yakasında kendi dünyalarında yaşarken kooperatif köprüsüyle yardımlaşıyorlar. Bu iş aslında gerek Türk Milletinin yapısında gerekse İslam inancının özünde var. “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” hadisi şerifi ve “Türk: mazlumun yarı ve yarenidir” atasözü bu duyguyu yeterince açıklıyor mu? Yakın gelecekte resmi nitelikli OXFAM türü organizasyonların kurulmasını ve uygulamaya geçmesini diliyorum.

K **üçüncü sektör** KOOPERATİFÇİLİK

TEKNOLOJİ ÜRETİMİ PATENTLER VE TÜRKİYE' DEKİ DURUM

Yasemin KESKİN BENLİ

ÖZET

Günümüzde teknolojik gelişmeler artan bir hızla devam etmekte ve teknoloji üreten gelişmiş ülkelerle teknoloji üretmeyen gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark giderek büyümektedir. Teknoloji üretmeyen ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarını geliştirebilmesi için, teknolojiyi, üreten ülkelere transfer etmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece teknoloji transferi ile gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknolojik farkın giderilmesi için imkan yaratılmış olur. Uygun teknolojilerin transfer edilerek adaptasyonu sağlanmalı, daha sonra ise bu teknolojileri üretebilecek düzeye gelmek için çalışmalar sürdürülmelidir. Bu çalışmada, teknoloji üretiminin gerekliliği üzerinde durulmuş ve teknoloji üretebilmek için AR-GE çalışmalarının yoğunluk kazanması gerektiği vurgulanmıştır. Etkili bir patent sistemi yolu ile kişilerin yeni buluşlara yönelerek ekonomik ve teknolojik gelişmeye katkısının sağlanması amaçlanmalıdır. Gerek teknoloji üretiminin, gerekse yeni buluşların ekonomiye kazandırılması çabalarının, büyük ölçüde AR-GE faaliyetlerine yapılan harcamalarla doğru orantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Teknoloji Üretimi, Patentler

TECHNOLOGY DEVELOPMENT, PATENTS AND THE TURKEY CASE

ABSTRACT

Today technological developments is growing with an increasing rate and the technological gap between developed and developing countries is getting wide. Technology transfer is a solution to those countries, which do not have the capacity to produce their own technology, to improve their economic and social structures. Thus, technology transfer can be used as a way of narrowing the technology gap between develo-

ped and developing countries. First, developing countries must transfer compatible technologies from the developed countries to adapt to their conditions, and then should conduct studies aimed at developing their own technologies. In this study, It is emphasized that the necessity of the development of technology and the focused on RdD studies. Introducing an effective patent system will lead to innovation and invention, which will lead people to contribute to economic and technological developments. It is emphasized that promoting technology development and new inventions is proportionally related to the RdD activities in the country.

Key Words: Technology Development, Patents.

I-GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler toplumun yeniden yapılanmasını gündeme getirmiştir. Geleneksel bilgi anlayışı değişmiş, bilginin ve ona sahip olmanın önemi artmıştır. Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin gerisinde kalmak düşünülemez. Bu nedenle, bir yandan çağdaş eğitim ve araştırma-geliştirme yapılırken bir yandan da bilim ve teknoloji ile ilgili her türlü bilgiye erişme, erişilen bilgilerin kullanılması ve bunların yoğunlaştırılması önem kazanmaktadır. Her yeni teknolojik gelişme yeni bir yarış başlatmakta ve tamamen yeni ekonomik fırsatların doğmasına neden olmaktadır.

İleri teknolojinin üretim sürecine dahil edilmesi ile verimlilik artmakta, maliyetler düşmekte ve ürün kalitesinde yükselme olmaktadır. Günümüzde teknolojinin önemi anlaşılmiş ve rekabetin temel unsuru haline gelmiştir.

II-TEKNOLOJİ ÜRETİMİ

Teknoloji, bilginin kullanılmasına, bilinenden yararlanılmasına yöneliktir. Buna göre teknolojiyi, herhangi bir şeyi daha iyi, amaçlara daha uygun biçimde ve ekonomik çerçevede yapabilme, yerine getirebilme becerisi olarak anlamak mümkündür (1). Teknoloji, üretilen ürünler, kullanılan kaynaklar, elde edilen teknikler açısından toplumu etkiler, ancak toplum tarafından da etkilenir. Teknoloji, sahibine piyasada üstün bir rekabet olanağı sağlayan mülkiyet altına alınmış veya alınmamış bilgi ve becerilerin birleşimidir (2).

Teknoloji üretiminin son yüzyılda ve özellikle çağımızda kalitesi ve sayısı giderek artmaktadır. Günümüzde uluslararası rekabet ortamında modern teknoloji üretmek ve kullanmak yoluyla rasyonel üretim yapma olanaklarına sahip ülkeler, ekonomik ve siyasal açıdan üstünlük sağlayabilmektedirler (3). Sanayileşmiş yada gelişmiş olarak nitelendirilen ülkeler, teknoloji üretme yeteneğine sahiptirler. İleri teknoloji kullanımı, bu ülkelerin üretimlerinde fazlalık, çeşitlilik ve ekonomik üretim imkanları sağlamaktadır. Bu ülkeler sadece ürettikleri malları dış pazarlara satmakla kalmayıp, aynı zamanda ürettikleri teknolojileri de satmak suretiyle, önemli kaynak yaratmakta ve üstünlük sağlayabilmektedirler.

Önceleri ülkelerin güçlerinin ve kalkınma düzeylerinin belirlenmesinde ülkede mevcut kömür, demir-çelik üretim miktarı esas alınırken, bu gün bilim ve teknoloji alanındaki gelişmişlik düzeyleri, yani araştırmaya ayırdığı kaynak ve araştırmacı sayısı gibi göstergeler esas alınmaktadır (4).

2.1. Teknoloji Üretiminde Araştırma Geliştirme Faaliyetleri

Teknolojide ileri düzeyde bulunan ülkeler uzun süre AR-GE faaliyetlerinde bulunan ülkelerdir. Dünyadaki AR-GE çalışmalarının %95-97'si ileri endüstri ülkelerinde yapılmaktadır. İleri endüstri ülkeleri GSMH'larının %2-3'ünü AR-GE harcamalarına ayırmaktadırlar (5). Bazı ülkelerin AR-GE harcamalarının GSMH'ya oranı şöyledir:

Tablo 1: AR-GE Harcamalarının GSMH'ya Oranı

Ülkeler	GSMH'ya Oranı %
ABD	2.64
Almanya	2.26
İngiltere	1.94
Fransa	2.32
Japonya	2.83

Kaynak: Nilüfer KARACASULU, "Türkiye' deki Bilimsel ve Teknolojik Göstergeler", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:15, Ekim 1999, s:42.

Bu ülkeler AR-GE faaliyetlerini endüstriyel yeniliğin özü-cevheri olarak görmektedirler (6). Gelişmekte olan (veya gelişmemiş) ülkeler ise GSMH'lerinin % 0.5'ini bile AR-GE harcamalarına zor ayırmaktadırlar. Bu ülkelerin AR-GE'ye yaptıkları harcamalarla ne derece olumlu sonuçlar alabileceği de şüphelidir. Çünkü teknolojik gelişmede başarılı sonuçlar alınabilmesi, AR-GE harcamalarının, gayrisafi milli hasıla içindeki payının %1'in (eşik değer) üstünde olmasına bağlıdır (7). Eşik değer altında yapılan AR-GE harcamalarından verim alınması çok zordur. Türkiye'de AR-GE faaliyetlerine ayrılan kaynakların, gayrisafi milli hasıla içindeki payı % 0.5'i ancak bulmaktadır (8). Bu oran, eşik değer %1 olarak kabul edilirse, eşik değer altındadır. AR-GE faaliyetleri anket sonuçlarına göre, Gayri safi yurt içi AR-GE harcamaları 1996 yılında 66.709 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (9). Almanya'nın 1988 yılı AR-GE harcamaları ise 65 milyar DM, yaklaşık 400 milyar TL.dir (1992). Bu rakam Türkiye'nin 1992 yılı bütçesinin yaklaşık iki katıdır (10). Sonuç olarak Türkiye'de AR-GE faaliyetlerine tahsis edilen kaynaklar yetersizdir denilebilir. Bu da teknoloji üretiminin neden yetersiz olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de AR-GE harcamalarının kurumlar arasında dağılımı 1990 yılı verilerine göre: Üniversiteler % 69, kamu kuruluşları % 13, özel kuruluşlar % 18’dir (7). Gelişmiş ülkelerde ise durum şöyledir.

Tablo 2: Gelişmiş Ülkelerdeki AR-GE Harcamalarında Özel Kuruluşların ve Üniversitenin Payı

Ülkeler	Üniversiteler %	Özel Kuruluşlar %
ABD	15	72
Almanya	14	72
Japonya	19	68
Danimarka	24	56
İspanya	16	58
Portekiz	16	26
Yunanistan	24	28
Türkiye	69	18

Kaynak: Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1993-2003, s: 26

Buna göre Türkiye’de AR-GE harcamalarının büyük bir bölümü üniversitelerde yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise bu paya özel kuruluşlar sahiptir. Çünkü özel kuruluşlar doğası gereği kâr amacına yöneliktir. Türkiye’de henüz pazar ekonomisi ülkelerinde olduğu gibi girişimcilerin, AR-GE faaliyetlerinin ihtiyaç duyduğu alt yapıyı oluşturacak bir payı ayıracak seviyede harcama yapmadığı görülmektedir. Aynı zamanda kamunun elindeki araştırmacı kuruluşlar, hem kaynakların kıtlığı, hem de etkin politikaların uygulanmaması nedeniyle başarılı sonuç alamamışlardır.

Ülkelerin AR-GE faaliyetlerine verdikleri önemi gösteren bir gösterge de onbin çalışan nüfus başına düşen araştırmacı sayısı olmaktadır

1990 yılı verilerine göre, Güney Kore’de on bin çalışan kişi başına düşen araştırmacı sayısı elli üç iken bu sayı Türkiye’de yedidir. Dünya bilim literatürüne en fazla katkıyı A.B.D, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere, en az bilimsel katkıyı ise, İzlanda, Portekiz ve Türkiye sağlamıştır. Bilime katkısı bakımından Türkiye kırkıncı sırada yer almaktadır (7), (9).

Tablo 3: On Bin Kişiyeye Düşen Araştırmacı Sayısı

Ülkeler	Araştırmacı Sayısı
ABD	74
Fransa	60
İsveç	78
Japonya	101

Kaynak: Nilüfer KARACASULU, "Türkiye' deki Bilimsel ve Teknolojik Göstergeler", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:15, Ekim 1999, s:46.

Tablonun incelenmesinden görüldüğü üzere, dünyada çalışan 10.000 kişi başına düşen araştırmacı sayısı Japonya (101) başta yer almakta, Japonya'yı İsveç ve ABD izlemektedir (11).

Türkiye'nin araştırmacı personel sayısının gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yetersiz olduğu görülmektedir.

Günümüzde ekonomiye kazandırılan buluşların büyük çoğunluğu AR-GE faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu buluşların serbest piyasa kuralları içerisinde herhangi bir yasal koruma olmadan bireyler veya özel kuruluşlar tarafından üretilmesi imkansızdır. Çünkü, hiçbir özel kişi yada kuruluş yapacağı masrafı geri alabileceğini garanti altına almadan AR-GE çalışmalarına yönelmez ve dolayısıyla da yeni bir ürün geliştirmeye uğraşmaz.

2.2.Uygun Teknoloji Seçimi ve Adaptasyonu

Gelişmekte olan ülkeler sanayileşme süreçlerinde gerekli olan teknolojiyi sanayileşmiş ülkelere yabancı sermaye, makine ve teçhizat ithali, sınıai işbirliği anlaşmaları yoluyla, anahtar teslimi projeleri, teknik yardım programları, yap işlet devret modeli, sanayi casusluğu, taklit ve kopya yoluyla, kitaplar, dergiler, teknik bültenler, bilimsel seminer ve konferanslar yoluyla, göçler, öğrenci değişimi ve lisans anlaşmaları yolları ile transfer etmektedirler. Türkiye'nin AR-GE yatırımlarının düşük olması, yoğun teknoloji transferine yönelmesi zorunluluğunu doğurmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından teknoloji transferinde önemli hususlardan birisi ülkelerin kendi bünyelerine uygun teknolojinin seçilmesidir (12).

Teknoloji transfer eden ülke ile gelişmiş ülkelerin kültürel, ekonomik sosyal şartları genellikle birbirinden farklıdır, ancak ülke şartlarına adapte edilmiş bir teknoloji başarı sağlayabilir, bunun içinde teknolojiyi transfer eden taraf bunu, kendi mevcut üretim hattına, ülkenin hukuki yapısına, çevre şartlarına ve pazar yapısına uydurmak zorundadır.

Uygun teknoloji seçimi, bir ülkenin ekonomik yapısına ve gelişme düzeyine ilişkin özelliklerine, ekonominin içinde bulunduğu üretim şekline, üretim gücüne, üretim koşullarına aynı zamanda ulaşılması gereken hedeflere en uygun tekno-ekonomik bilgilerin hangileri olduğunun kararlaştırılmasıdır (13). Uygun teknoloji seçiminde ülkenin sosyo-ekonomik şartları, üretim unsurları nisbetleri, işsizlik seviyesi, kalifiye işgücü oranı ve ülkenin yatırım kapasitesi, beşeri sermayenin ne derece gelişmiş olduğu ve bütün bunların sosyo-ekonomik amaçlara ne derece uygun olduğu belirlenmelidir. Uygun teknoloji, etkileyeceği insanların çoğunluğu için optimal olan, kullanan toplumun problemlerinin çözümüne katkıda bulunan, toplumun mevcut kullanılabilir kaynaklarını göz önüne alan ve nihayet bilimsel yöntemlerle seçilip uygulanabilen teknolojidir (14).

Uygun bir teknoloji seçiminde göz önünde tutulması gerekli koşulları ise şöyle sıralamak mümkündür (3).

1.Seçilen teknoloji ülke imkan ve kaynaklarının kullanımını ön planda tutmalıdır.

2.Seçilen teknoloji yeni iş yerlerinin açılmasına imkan vermeli, mühendislik, AR-GE faaliyetlerini teşvik edici ve ülkenin bu konudaki teknik imkanlarını geliştirici olmalıdır.

3.Seçilen teknoloji hammadde veya enerji tasarrufu sağlamalı veya bunların üretimine katkısı olmalıdır.

4.Seçilen teknoloji dolaylı ya da dolaysız yönde temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmalıdır. Üretilen mal ve hizmetler, bu mal ve hizmetlere gereksinimi olan geniş kitlelerin koşullarına uygun olmalıdır.

5.Seçilen teknoloji ülkenin kültürel yapısına uygun ve teknik gelenekleri ile bağdaşabilir olmalıdır. Diğer yandan ithal edilen teknoloji çalışma kalitesini yükseltici, insanları sıkıcı, ağır işlerden kurtarmalıdır.

6.Seçilen teknoloji ekolojik dengeyi bozmamalıdır. Hatta çevre kirliliğini azaltıcı, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ve savurganlığı önleyici olmalıdır.

Uygun teknoloji seçiminde temel amaç, kalite ve miktarı artırıcı, verimliliği yükseltici, işletme bünyesine uygun bir teknolojinin kararlaştırılmasıdır.

Uygun teknolojilerin seçimi ve transferinde etkinliğin sağlanabilmesi ancak sürekli bir enformasyonla, gerekli hukuki düzenlemeler ve kurumsal mekanizmalarla, teknolojilerin ülke koşullarına uyarlanması ve özümzenerek geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir.

2.3.Teknolojinin Yaşama Geçirilmesinde Engeller

Ulusal teknolojinin geliştirilmesinde bir takım engellerle karşılaşılmaktadır. Özellikle yaratıcı beyin gücünün devreye girerek, ulusal teknolojinin güçlendirilerek dış tek-

noloji ile rekabet edebilecek düzeye gelmesi gerekmektedir. Türkiye’de giderek gelişen bir beyin gücü vardır. Ancak, maddi destek verilmemesi ve inançsızlık nedeni ile bu bir beyin göçüne dönüşmektedir. Başka bir deyişle en çok ihtiyaç duyulan bir değer çok ucuza başka ülkelere ihraç edilmektedir.

Eğitim sistemine ve özelde üniversitelere sık sık politik motifleri olan müdahalelerin yapılması birikimi temsil eden gelenekleri reforme edecek yerde tamamen bozmaktadır. Reformlar, akılcı, toplumsal talebin ve küresel gelişmenin koşullarının eğitime özgürce yansması ile doğal mecrasına oturabilir (15).

Sürekli eğitimde temel sorumluluk, kaynaklara sahip olmaları nedeniyle devlete ve sanayiciye düşmektedir. Yetişkinlerin yeni teknolojiler için eğitimi bir devlet politikası olarak işyerinden talep edilmeli ve eğitim için şirketlere özel teşvikler verilmelidir.

Türkiye’nin AR-GE faaliyetleri için gerekli altyapıyı hazırlamaması nedeniyle alınan az sayıdaki patentler de üretime sokulamamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki teknoparklar yeni teknolojilerin üretilmesine imkan sağlarken, bunları dünya ülkelerinin hizmetine de sunmaktadır. Yeterli finansman ve uygun organizasyon bulunmadığı takdirde beyin gücü tek başına işe yaramamaktadır.

Sürekli arzu edilen üniversite-sanayi işbirliği tam olarak gerçekleştirilememektedir. Üniversitelerde mevcut bilgi birikiminden sanayinin yararlanabilmesini sağlamak ve teknolojik araştırma potansiyelini yükseltmek; böylece sanayinin rekabet gücünü artırmak üzere, TÜBİTAK’ın ve sanayi kuruluşlarının finansman ve yönetim açısından katkılarını alarak, TÜBİTAK’a da gerekli fon desteği sağlanarak, Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri kurulabilir (16). Bu nedenle üniversite-sanayi işbirliğinin gerçekleştirildiği birimler olan teknoparklar yaygınlaştırılmalıdır.

III-PATENTLER VE TÜRKİYE’DEKİ DURUM

Patent, bir buluşun veya o buluşu uygulama alanında kullanma hakkının bir kimseye ait olduğunu gösteren belgedir. Ya da tesis edildikleri ülkelerde yetkili organlarca verilmiş belgeler aracılığıyla korunan ve bir işletmenin maddi olmayan haklarına ilişkin doküman olarak tanımlanabilir (17).

Ülkelerin ekonomik gelişmelerinde, yeniliklerin ve yeni buluşların sanayiye uygulanması büyük önem taşımaktadır. Yenilikler ve buluşların sanayiye uygulanması ve sonuçta ekonomiye katkı sağlanmasında en önemli etken, buluş sahibinin ödüllendirilmesi ve buluş yapılmasının özendirilmesidir. Patent sistemi, buluş sahibine, buluşunu açıklaması karşılığında buluş konusu ürünü üretme, kullandırma konusunda belirli bir süre (20 yıl) ayrıcalık veren ve böylece buluş yapılmasını özendirerek sanayinin gelişmesine yardım eden ve bütün gelişmiş ülkelerde kabul edilerek uygulanan bir sistemdir (18).

Patentin ekonomik önemi özellikle sanayileşmiş ülkeler açısından ortadadır. Almanya, ABD, Japonya gibi sanayileşmiş ülkeler, yüksek sanayileşme düzeylerine karşın hammadde kaynakları bakımından aynı zenginliğe sahip değildirler. Bu ülkeler endüstri ürünlerinin ihracatını yapmak zorundadır. Ekonomik büyüme büyük ölçüde teknik ilerlemeye ve serbest rekabete dayalı iyi işleyen bir ekonomik sisteme bağlıdır. Bu alanda teknik buluşların rolü ve önemi büyüktür (19). Dünya ülkeleri, rekabet yönlü üretimin temel girdilerinden birisini oluşturan “buluş” ve “yeni teknolojiler”e büyük önem ve teşvik vermektedir. Gelişmiş ülkelerde yılda 100 binler dolayında buluş yapılarak patenti alınmaktadır. Türkiye’de ise, yılda ancak 40-50 patent alınabilmektedir. Bu sayı, Türkiye’nin dünyadaki rekabet ve teknoloji-patent ortamının gerisinde kaldığını göstermektedir (20).

Türkiye’de patent başvurularının ve verilen patentlerin yıllara göre dağılımı şöyledir (21),(22),(23).

Tablo 4: Türkiye’de Patent Başvurularının ve Verilen Patentlerin Yıllara Göre Dağılımı (1981-2001)

PATENT BAŞVURULARI				VERİLEN PATENTLER				
Yıllar	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam	İncelemeli Patent	İncelemesiz Patent
1981	157	368	525	26	254	280	0	0
1982	126	385	511	42	304	346	0	0
1983	157	354	511	56	244	300	0	0
1984	153	447	600	66	344	410	0	0
1985	132	461	593	61	324	385	0	0
1986	175	551	726	56	227	283	0	0
1987	138	760	898	63	257	320	0	0
1988	154	746	900	53	319	372	0	0
1989	154	894	1048	31	450	481	0	0
1990	138	1090	1228	48	438	486	0	0
1991	136	1073	1209	60	632	692	0	0
1992	190	1062	1252	54	621	675	0	0
1993	168	1071	1239	52	740	792	0	0
1994	148	1244	1392	61	1131	1192	0	0
1995	178	1520	1698	60	703	763	0	0
1996	187	718	905	47	554	601	0	0
1997	210	1329	1539	7	451	458	7	21
1998	214	2280	2494	32	764	796	468	107
1999	273	2755	3028	28	1114	1142	909	84
2000	266	3178	3444	26	1131	1157	1043	58
2001	224	2386	2610	37	1763	1800	1681	119

Kaynak: Ekonomik Trend 2 Haziran 1996, s:37., N. Şerif ÇAKIRSOY, “Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye’de Sınai Mülkiyet Haklarının Önemi ve Uygulanması”, Hazine Dergisi, Ocak 1998 Sayı:9, s:40., Türk Patent Enstitüsü, Patent İstatistikleri,15.11.2001.

Patentlerin bir ülkenin teknolojik gelişmesine dolayısıyla ekonomik gelişmesine muhtemel katkılarını beş ana başlık altında toplamak mümkündür (24). Bunlar;

1. Patentler yeni teknolojilerin yaratılması açısından bir teşvik aracıdır.
2. Patentler yeni teknolojilerin başarılı olarak ekonomiye kazandırılması için uygun ortamlar oluşturur.
3. Patentler teknoloji transferini kolaylaştırır.
4. Patentler teknoloji stratejisi belirleme ve planlama konularında bir araçtır.
5. Patentler yabancı sermaye akışını teşvik eder.

3.1. Patentlerin Korunması

Sınai hakların teknolojik gelişme açısından önemini özellikle buluşlar, know-how, faydalı modeller ile sınai resim ve modellerde görmek mümkündür. Sayılan varlıklar üzerindeki sınai hakların tanınması ve korunması, bir yandan araştırma ve geliştirmeyi özendirip, teknik bilgilerin değerlendirilerek yaygınlaşmasını sağlarken, diğer yandan da teknoloji transferine imkan vermektedir. Bir ülkede "Sınai Mülkiyet Hakları"nın etkin biçimde korunması, sağlıklı ve sağlam bir sanayinin ve kararlı ekonominin temel koşullarından biridir (25).

Türkiye, patent ve marka gibi sınai hakların diğer ülkelerde olduğu gibi uluslararası standartlarda korunması için yasal düzenlemelerini ancak 24 Haziran 1994 tarihinde kurulan Türk Patent Enstitüsü ile gerçekleştirmiştir. Böylece, Sınai Hakların Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi'ne 1925 yılından bu yana üye olmasına karşın, sınai haklar kapsamında olan ve bu sözleşmede koruma taahhüt edilen Endüstriyel Tasarımların özel yasa ile tescil edilerek korunması, 70 yıl sonra, 26 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleşebilmiştir (26).

Patent ile ilgili işlemler 23 Mart 1879 tarihinde yürürlüğe giren İhtira Beratı Kanunu, Paris Sözleşmesine göre yürütülmekteydi. İhtira Beratı Kanunu Fransız Patent Kanununun Türkçe tercümesi olarak alınmıştır. Bu kanun yerine 27.6.1995 tarihli ve 22326 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 4128 sayılı Kanun ve Yönetmelikler bu günkü yasal mevzuatı oluşturmaktadır (27). Kararnameye göre patent verilerek korunacak buluşlarda yeni, tekniğin bilinen durumunu aşması ve sanayiye uygulanabilir olması kriterleri aranmaktadır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sınai Mülkiyet Dairesi Başkanlığı, Sınai Mülkiyet Haklarına ait işlemleri 24.6.1994 tarihine kadar yürütmekte iken bu tarihten itibaren,

544 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Türk Patent Enstitüsü Başkanlığı yürütmektedir. Türk Patent Enstitüsü genel olarak, uluslararası uygulamalarla tam uyumlu özellikler taşımaktadır (18).

Teknolojideki yenilik ve buluşlar, prodüktivitenin ve iktisadi büyümenin ana faktörlerindedir. Teknolojik yenilik/buluş genel olarak yeni ürünlerin ve yeni usullerin geliştirilmesi/oluşturulması ve bunların ekonomiye intikalini sağlayan gelişim olarak kabul edilmektedir (28).

Etkili bir patent sistemi, hem ülke içinde hem de ülke dışında iktisadi büyümeyi beraberinde getirmektedir. Patent sahibi, belirli bir süre için teknik buluşunu ekonomik olarak değerlendirip menfaat sağlarken, zenginleştirdiği teknik, ekonominin güçlü bir sanayiye sahip olmasına ve son aşamada refah toplumuna katkıda bulunmaktadır (28).

Sadece günümüzün sanayileşmiş ülkeleri değil, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip gelişmekte olan ülkelerin tümüne yakın bir kısmı da , ulusal sanayilerinin güçlenmesi ve ekonomik açıdan kalkınmaları için patent sistemine ya da buluşların korunması sistemine önem vermektedirler.

Etkin bir patent korunması teknolojik ilerleme yolunda çerçeve koşullardan sadece birisi, yenileştirme sürecinin önemli bir ögesidir. Patent korumasının başarısı, kapsamlı ve ileriye dönük bir biçimde belirlenecek olan teknoloji ve ekonomi politikalarına bağlıdır.

27 Haziran 1995 tarihine kadar ülkemizde fikri ve sınai hakların uluslararası standartlara uygun düzeyde korunmadığı bir gerçektir. Bunun en önemli delili, patent haklarının 1879 yılında yürürlüğe girmiş olan İhtira Beratı Kanunu ile, marka haklarının 1965 yılında yürürlüğe giren kanunla korunmuş olması, endüstriyel tasarımlar, coğrafi işaretler ve entegre devrelerin topografyalarının korunmasına ilişkin özel yasaların mevzuat içinde yer almamış olmasıydı. Böyle bir mevzuat eksikliği her şeyden önce Türkiye'nin kendi ulusal sanayi ve ekonomisi için çok büyük sakıncalar doğurmaktaydı (18). Böylece 27 Haziran 1995 tarihinde Türkiye'de etkin bir sınai mülkiyet koruması sağlamak üzere;

551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,

554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,

555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,

556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girmiştir. Böylece Kanun Hükmünde Kararnamelerle Türkiye, uluslararası stan-

dartlarda etkin bir sınai mülkiyet koruması için gerekli yasal mevzuatı uygulamaya koymuştur.

3.2. Patent Hukukunun Toplumsal Yararı

Patent hukukunun amaçlarından biri, kişilerin yeni buluşlara yönelmesini teşvik ile ekonomik ve teknolojik gelişmeye katkıdır. Toplumsal yarar, sadece yeni buluşların teşvik edilmesinden ibaret değildir, eğer böyle olsa idi, buluş sahibinin maddi ve manevi yollarla ödüllendirilmesi ile de yeni buluşların teşviki gerçekleştirilebilirdi. Toplumsal yarar, yeni buluşların en az kaynak kullanımı ile ticari mal haline getirilmesini de içerir. Patent Hukukunun amacı, yeniliklerin kaynak kullanımında verimlilik ilkeleri içinde insanların kullanımına arz edilmesini sağlamaktır (29). Böylece, buluş sahibine tanınan patent hakkı, kaynak kullanımında verimlilik ilkesinin gerçekleşmesini, toplumsal yararın optimize edilmesini sağlamaktadır.

SONUÇ

Teknoloji üretimi ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki doğrusaldır, gelişmiş ülkelerde AR-GE faaliyetlerine çok büyük yatırımlar yapılmaktadır. Teknolojinin AR-GE faaliyetleri ile geliştirilmesi, araştırmacı gücünün planlanmasına, doğal kaynak kapasitesinin ve bilimsel potansiyel düzeyinin tespit edilmesine bağlıdır.

Türkiye’de AR-GE faaliyetlerine yapılan harcamaların düşük olması teknoloji üretiminin neden yapılamadığının bir göstergesidir. Bu sonucu doğuran sebepler arasında bilgi ve teknoloji üretimi ve yayımı için kurulmuş merkezlerin yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. 1 Haziran 1995 tarihinde çıkarılan Para, Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren devlet yardımı, AR-GE faaliyetinde bulunan kuruluşlar için iyi bir şekilde kullanılabilirse yararlı olabilir.

Bilim ve teknoloji alanında üniversiteler, AR-GE kurumları ve sanayi arasında tam bir koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Dünyada uygulandığı gibi araştırmacının ve yeni teknoloji geliştiren buluş adamının çalışabileceği, seri üretim yapabileceği teknoparklar acilen kurulmalıdır. TÜBİTAK-MAM ve ODTÜ-KOSGEB tarafından başlatılan ve binlerce kişiye iş imkanı yaratacak ve bünyesinde yüzlerce firmayı barındıracak teknoparkların binaları 1997 yılı içinde yapılmaya başlanmıştır (30). Bu teknoparklar faaliyete geçtiğinde, Türkiye kendi teknolojisini yaratabilecek düzeye gelebilecektir.

4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile de, üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörleri arasında işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Teknolojik bilgi üreterek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik yapılarak, ürün kalitesini veya standardını yükselterek, verimliliği arttırarak, üretim maliyetlerini düşürerek, teknolojik bilgiyi ticarileştirerek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği destek-

leyerek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlayarak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak bu Kanunun amaçları arasındadır. Diğer bir amacı ise, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkanı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır(31). Eğer Türkiye Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun amaçlarını gerçekleştirebilirse, gelişmiş teknoloji ile rekabet edebilecek düzeyde yeni teknolojiler üretebilecek ve sonuçta teknoloji bağımlısı olmaktan kurtulabilecektir.

KAYNAKÇA

1. FERMAN, M., "Teknoloji Transferi", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:7, Temmuz 1990, s.32.
2. UNIDO., Guidelines for Evaluation of Transfer of Technology Agreements, Development and Transfer of Technology Series, No:12. U.N.New York 1979, s.1.
3. TEKER, E., "Sanayileşme Sürecinde Teknoloji Üretimi ve Uygun Teknoloji Seçimi", T.M.M.O.B.1989 Sanayi Kongresi Bildirileri(1). M.M.O. Yayın No:134/1,4-9 Aralık 1989, s.182,186.
4. D.P.T., Bilim- Araştırma- Teknoloji Ana Planı, Yayın No: DPT.213Ö.İ.K.330.Nisan 1988, s.59.
5. ÖZDAŞ, M.N., "Birinci Bilim ve Teknoloji Şurası ve Ötesi", Dünya Gazetesi 11.6.1990.
6. UNIDO., Conceptual and Policy Framework for Appropriate Industrial Technology, New York, 1979, s.90.
7. TÜBİTAK, Türk Bilim ve Teknoloji Politikası, 1993-2003. Ankara 1993, s.24,11,23.
8. ATASAYAR, K. "Bilgi Toplumu Olmak", İşveren, Cilt XXXIV, Sayı: 11, Ağustos 1996, s.8.
9. KAYA, A.A., "Kalkınmada Teknoloji Geliştirmenin Önemi ve Türkiye'nin Ar-Ge Politikası", Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XIII, Sayı:1-2, 1997, s.385.
10. BAZOĞLU, S., "Pazar Savaşı" Tosyöv, Mayıs 1994/32, s.54.
11. KARACASULU, N. "Türkiye'deki Bilimsel ve Teknolojik Göstergeler", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 15, Ekim 1999.
12. KOMODA, F., "Japanese Studies on Technology Transfer to Developing Countries: A Survey" The Developing Economies, XXIV-4 December 1986, s.413.
13. OĞULATA, S.N., "Yabancı Sermaye Yatırımlarında Teknolojik Yapı", Sanayi Kongresi Bildirileri (1), MMO Yayın No: 134/1, 1989, s.412.
14. ŞİMŞEK, S., Lisans Anlaşmaları Yoluyla Teknoloji Transferi, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayın No: Genel 54: SDB-1 1988, s.10.
15. D.P.T., Bilim ve Teknoloji 7.5 Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, Eylül 1994, s. 34.
16. TERZİOĞLU, T., "Ülke Kaynaklarının Tahsisinde Birincil Öncelik Eğitim-Öğretim ve AR-GE'ye Verilmelidir" İşveren, Cilt XXXIV, Sayı: 11, Ağustos 1996, s.20.
17. STOKES, D., Small Business Management An Active- Learning Approach, 1992 London, s. 66-67.
18. YALÇINER, U. G., "Gümrük Birliği ve Türkiye'de Sınai Mülkiyet Haklarının Korunması Konusundaki Gelişmeler", Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Sayı 17,18, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos 1995, s. 250, 252, 253.
19. DERİCİOĞLU, M. K., Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İçin Hazırlanan Rapor 1994, s.25.
20. BAZOĞLU, S., "Patent Rekabet Lisans Teknoloji", Tosyöv, Girişim, Sayı: 37. Ocak-Şubat 1995, s. 26.
21. EKONOMİK TREND, 2 Haziran 1996, s.37.
22. ÇAKIRSOY, N. Ş., "Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye'de Sınai Mülkiyet Haklarının Önemi ve Uygulanması", Hazine Dergisi, Sayı:9, Ocak 1998, s.40.
23. TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ, Patent İstatistikleri, 15.11.2001.
24. WIPO., Background Reading Material on Intellectual Property, 1988, s.75-80.
25. YALÇINER, U. G., "Sınai Mülkiyet Kırması ve Türkiye' deki Gelişmeler", Standart Dergisi, Yıl: 37, Sayı:433, Ocak 1998, s.37.
26. DERİCİOĞLU, M. K., Sınai Haklar, Acar Matbaacılık, Ankara 1995, s.5.
27. NURAL, A., "Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Korunması(Gümrüklerde Uygulanması)", Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Sayı: 24, Temmuz, Ağustos 1996, s.49-50.
28. D.P.T., Fikri ve Sınai Haklar, 7.5 Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu Ocak 1995, s.42,56.
29. D.P.T., Rekabet Hukuku ve Politikası, 7.5 Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu Aralık 1994, s.58.
30. MİLLİYET GAZETESİ., "Geleceğe Pencere Açıyoruz", 20 Ocak 1998, s.7.
31. T.C RESMİ GAZETE., 6 Temmuz 2001, Sayı:24454.

K

üçüncü sektör

KOOPERATİFÇİLİK

FARKLI SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDEKİ AİLELERİN GELİR VE GİDERLERİNİ HESAPLAMA DURUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Seher ERSOY
Doç.Dr. Ali Fuat ERSOY*

ÖZET

Bu araştırma, ailelerin gelir ve giderlerini nasıl planladıklarını belirlemek amacıyla, Ankara iline bağlı merkez ilçelerinden rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 364 aile üzerinde yapılmıştır.

Ailelerde harcama kararlarının daha çok eşler tarafından ortak verildiği, ancak gelir düzeyi düştükçe kararların yalnız kadın ya da yalnız erkek tarafından verilme oranının yükseldiği görülmüştür. Ailelerin büyük çoğunluğunun bütçe yaptığı, genellikle bütçe planını yazılı ve aylık yaptıkları, bütçenin ailede daha çok yalnız erkek tarafından yapıldığı saptanmıştır.

ABSTRACT

This study has conducted on 364 families selected randomly from central districts of Ankara, to determine how families plan their incomes and expenditures.

It is determined that couples make expenditures decisions jointly. However, as income level decreases, the ratio of making decision by women only or by men only increases. It is determined that most families make a written budget and men generally make such budget.

* Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Gelecek için mali planlama yapma durumunda olan aileler, az veya çok bir sabit gelire sahiptir, ancak yapmayı istedikleri şeylerin hepsini yapacak kadar yeterli paraya sahip olmayabilirler. Amaçları doğrultusunda ihtiyaçlarını karşılamak için dikkatlice bir harcama planı yapmak durumundadırlar (1)

Harcamaların planlanması demek, belli bir dönemde (hafta, 15 gün, ay) ele geçen toplam gelir miktarının tespiti, gelirin sabit ve değişen harcamalar ile tasarruf arasında bölüşülmesi ve satın almada ödeme şeklinin belirlenmesidir. Harcama planı ya da bütçe yapmanın en büyük avantajı, aileye paranın kullanımı konusunda açık bir görüş kazandırmasıdır. Bütçe yapmak, mevcut para miktarını artırmaz. Fakat yakın ve uzak gelecek için basit bir aylık harcama ve tasarruf planı dahi hangi mal ve hizmetlerin daha fazla önemli olduğuna karar vermeye ve böylece parayı en iyi şekilde harcamaya yardımcı olur (2).

Bütçe yapmanın öncelikli amacı, bireylerin bütün finansal planlarıyla bağdaşan uzun ve kısa dönem amaçlarını gerçekleştirmek için yardımcı olmaktır. Özetle, bütçenin temel amacı finansal amaçları gerçekleştirmek olmalıdır (3). Uzun dönemli amaçlar genellikle birey ya da ailenin finansal kaynaklarını kullanarak gerçekleştirmek istedikleri arzuları, hedefleridir. Bir yıldan fazla bir zamanı kapsar. Kısa dönemli amaçlar ise, bir yıl ya da daha az süreyi kapsayan finansal kaynakları gerektiren istek ve ihtiyaçlardır. Birey uzun dönem amaçlarına, öncelikle ilgili kısa dönem amaçlarını gerçekleştirmeden ulaşamaz (4).

Bütçe yapılırken toplam gelirin belirlenmesi, finansal amaçlara ulaşmak için gereklidir. Toplam gelir hesaplanırken planlanan dönem içerisinde, gelirden olabilecek değişiklikler de dikkate alınmalıdır. Bütçe yapmada önemli hususlardan bir diğeri, çeşitli tiplerdeki harcamaları planlamak veya bir başka deyimle, giderleri tahmin etmektir. Harcamalar, hem gerçek giderleri hem de tasarruf ve yatırımları içine alır.

Harcamaları listelerken bazı harcamaların sabit, bazılarının ise değişebilir harcamalar olduğu görülecektir. Harcama planında bunların belirtilmesi gerekir. Sabit harcamalar, belirli tarihlerde belirli miktarlarda ödenmesi gereken ödemelerdir (kira, taksit vb.). Değişebilir harcamalar ise, hem miktar bakımından hem de sıklık bakımından değişiklik gösteren harcamalardır. Örneğin; gıda, giyim, ulaşım harcamaları vb. (1,4).

Düzenli tasarruf etmenin düzensiz tasarruf etmekten daha fazla birikim sağladığı bilinmektedir. Düzenli tasarruflar da gerçekte gider olmasa da tasarrufu amaç edinen bir çokları için kesin gider olarak kabul edilebilir. Tasarruf bireyin finansal planlamalarının bir parçası olmalıdır. Harcanabilir gelirin %10'u tasarruf için ayrılabilir, kişinin yakın bir gelecekte yapmak istediği yatırımın maliyetine göre bu oran artabilir. (5,6,7).

Bütçede toplam gelir ve toplam gider belirlendikten sonra kullanılabilir mevcut para miktarının ne kadar olduğunu belirlemek için, gelirden gideri çıkarmak gerekir. Eğer, finansal amaçların tamamını karşılamak için yeterli para mevcutsa herhangi bir problem olmayabilir. Ancak bugün çoğu tüketici bu şansa sahip değildir. Bu sebeple tüketici gelir ve gider arasında bir denge kurmak durumundadır. Bu dengenin kurulabil-

mesi için de gelir-gider analizine ihtiyaç duyulur. Gelir-gider analizi yapıldıktan sonra ihtiyaç varsa bazı değişikliklere gidilebilir. Bu değişiklikler; geliri artırma, gereksiz ya da israf olabilecek harcamaları azaltma, finansal kaynakları artırma konularında olabilir (1).

Tasarruf düzeyinin düşük, tüketimin çok yüksek olduğu günümüz ailelerini bir çok finansal problemler beklemektedir. Finansal yönetim, insanları mal kaybı, özürülük ve hastalık giderleri, vaktinden önce emeklilik ve vaktinden önce ölüm gibi imkan dahilindeki ve pahalıya mal olan fiillere karşı hassas kılar. Finansal yönetim vasıtasıyla bu gibi olayların riskleri en aza indirilebilir. Ailenin beklenmedik olaylara olan ilgisi, dikkati, enerjisi ve zamanı gibi finansal olmayan talepler de azaltılabilir (8). Para yönetiminin etkisi olmadan aileler; ekonomik, sosyal ve psikolojik haksızlıklara uğrayabilirler. Bu negatif potansiyeli azaltmanın bir yolu, para yönetimi planı ya da bütçe geliştirmektir. (9).

Bu araştırma ailelerin gelir ve giderlerini hesaplama durumlarını ortaya çıkarmak ve bu doğrultuda geçerli önerilerde bulunmak amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE ARAÇLARI

Araştırma, Ankara iline bağlı merkez Mamak, Çankaya, Yenimahalle, Keçiören ve Altındağ ilçelerinin farklı gelir gruplarını temsil eden değişik semtlerinde yapılmıştır. Farklı gelir gruplarını temsil edeceği düşüncesiyle Devlet İstatistik Enstitüsü Örneklem Daire Başkanlığı tarafından belirlenen her ilçeden tesadüfi örneklem yöntemiyle 80'er olmak üzere toplam 400 aile araştırmaya alınmış, ancak daha sonra 36 ailenin verdiği bilgiler çelişkili ya da eksik bulunduğundan değerlendirmeye alınmamış toplam 364 aile araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamına en az karı-kocadan oluşan ve belirli bir aylık gelire sahip olan aileler alınmış, düzensiz gelire sahip aileler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Ailelerden 200 erkek, 164 kadın ile görüşme yapılmıştır.

Veriler Ekim-Aralık 1999 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formuna bağlı kalınarak, aile adına cevap vermek üzere eşlerden kadın veya erkekle yüz yüze yapılan mülakatlar yoluyla toplanmıştır.

Araştırmaya alınan aileler beş farklı gelir dilimine alınmış, bu gelir dilimlerine göre yüzde değerleri bulunan çapraz tablolar düzenlenmiştir. Tablolarda genellikle toplam cevaba göre yüzde alınmıştır. Ancak ailede sahip olunan mallarda toplam denek sayısı üzerinden her bir mülke düşen yüzdeler hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel açıdan önemlilik kontrolleri Khi-kare analizi uygulanmak sureti ile yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan erkeklerin %37.1'i kadınların ise %33.1'i lise, her iki cinsiyetten de ilkokul mezunu olanların oranları %33.1'dir. Ailelerdeki erkekler ve kadınlar aynı oranlarda (%37.7) 30-39 yaş grubundadırlar. Erkeklerin tamamı, kadınların ise %37.6'sı çalışmaktadır. Ailelerdeki erkeklerin %54.1'i memur, kadınların ise

%57.4'ü ev hanımıdır. Ailelerin %62.4'ünde 1 kişi, %37.6'sında ise 2 kişi çalışmaktadır. Ailelerin %33,5'i 3 kişiden oluşmaktadır. Aileler daha çok 0-5 (%24.5) ve 11-20 (%24.5) yıllık evlidir.

Ailelerin %55.8'i eve, tamamı (%100.0) dayanıklı tüketim mallarına, %99.7'si sosyal güvenlik sigortasına, %65.4'ü otomobile, %48.4'ü arsa, tarla vb. mülklere, %36.0'ı yazlık eve, %

22.7'si mevduat hesabı, döviz vb. menkul kıymetlere, %8.2'si fabrika, dükkan vb. iş yerine sahiptir.

Ailede Harcama Kararlarını Kimin Verdiği

Araştırma kapsamına alınan ailelerin yarısından fazlasında (%59.6) eşler birlikte, %28.8'inde yalnız erkek, %5.5'inde aile bireyleri ortak, %5.0'ında yalnız kadın, %1.1'inde aile büyükleri harcama kararlarını verdiklerini bildirmişlerdir. Ancak gelir düzeyi düştükçe kararların yalnız kadın ya da yalnız erkek tarafından verilme oranının yükseldiği saptanmıştır.

Ersoy ve Erkal 'ın yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre araştırmaya alınan ailelerde, ailelerin %41.5'inde erkek ve kadının harcamaları birlikte yaptığı %23.4'ünde erkek, kadın ve çocukların birlikte, %16.9'unda yalnız erkeğin, %14.8'inde yalnız kadının, %2.1'inde erkek ve çocuklarla birlikte harcama yapıldığı, kadın ve çocuklar ile yapılan harcamaların oranının ise çok düşük (%1.3) olduğu bulunmuştur (10). Bu bulgular yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulguları desteklemektedir.

Ailede Gelirin Belirli Bir Kimse veya Yerde Toplanma Durumu

Ailelerin çoğunluğu (%71.2) gelirlerinin belirli bir kimsede veya yerde toplandığını, %28.8'i ise gelirlerinin belirli bir kimse veya yerde toplanmadığını bildirmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 1. Ailede Gelirin Belirli Bir Kimsede ve Yerde Toplanma Durumunu Gelir

Gelirin belirli bir yerde toplanma durumu	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplanıyor	44	71.0	72	72.7	44	62.9	48	63.2	51	89.5	259	71.2
Toplanmıyor	18	29.0	27	27.3	26	37.1	28	36.8	6	10.5	105	28.8
Toplam	62	100.0	99	100.0	70	100.0	76	100.0	57	100.0	364	100.0

$$x^2=14.156$$

$$P<0.05$$

Araştırmaya alınan ailelerin gelir gruplarına göre aile gelirini belirli bir kimsede veya yerde toplama durumlarında farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu durum istatistiksel açıdan da önemli bulunmuştur ($P<0.05$).

Gelirin Kimde veya Nerede Toplandığı

Aile gelirinin belirli bir kimsede veya yerde toplandığını bildiren ailelerin tamamının %32.0'ı gelirlerinin kadında, %26.6'sı gelirlerinin erkekte toplandığını, %25.1'i gelirlerinin bankada, %13.1'i gelirlerinin evlerinde belirli bir yerde, %2.0'ı gelirlerinin diğer aile büyüklerinde toplandığını, %1.2'si ise gelirlerinin aile bireyleri tarafından paylaşıldığını bildirmişlerdir (Tablo 2).

Elde edilen verilere göre aile gelirinin düşük gelir gruplarında daha çok erkekte, yüksek gelir gruplarında ise daha çok kadında toplandığı gözlenmiştir. Yapılan bir başka araştırmada ailelerin gelirlerinin çoğunlukla (%62.5) erkekte, ikinci olarak da (%21.9) evde belirli bir yerde veya kasada, son olarak ise %15.6 oranında kadında toplandığı tespit edilmiştir (10). İki araştırma bulgularındaki verilerin farklı çıkmasının nedeni araştırmaların yapıldığı tarihlerden ve örnekleme alınan ailelerin çalışma durumlarından kaynaklanabilir.

Tablo 2. Aile Gelirinin Toplandığı Kişi veya Yerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Gelirin toplandığı kimse veya yer	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	4	9.1	13	18.1	17	38.6	24	50.0	25	49.0	83	32.0
Erkek	15	34.1	30	41.7	12	27.3	-	-	12	23.5	69	26.6
Diğer aile büyükleri	-	-	5	6.9	-	-	-	-	-	-	5	2.0
Evde belirli bir yer	7	15.9	10	13.9	1	2.3	13	27.1	3	5.9	34	13.1
Banka	15	34.1	14	19.4	14	31.8	11	22.9	11	21.6	65	25.1
Paylaşılr	3	6.8	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1.2
Toplam	44	100	72	100	44	100	48	100	51	100	259	100

Aile Gelirinin Yeterliliği

Araştırmaya alınan ailelerin %30.8'i gelirlerinin yeterli olmadığını, ancak istedikleri şeylerin çoğunu satın alabildiklerini, %22.3'ü gelirlerinin yeterli olmadığını, istedikleri şeylerin daha azını satın alabildiklerini, %21.4'ü gelirlerinin yeterli olduğunu, istedikleri herşeyi satın alabildiklerini, %15.1'i gelirlerinin yeterli olmadığını, ancak zaruri ihtiyaçlarını satın alabildiklerini, %8.5'i gelirlerinin yeterliliğinin buldukları şehre göre değiştiğini, %1.9'u gelirlerinin hiçbir şey için yeterli olmadığını bildirmişlerdir (Tablo 3). Ailenin gelir düzeyi yükseldikçe gelir yeterliliğinin arttığı gözlenmiştir ($P<0.05$).

Tablo 3. Ailelerin Gelir Yeterliliklerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Gelir Yeterliliği	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	Sayı	%
Gelir yeterli İstedüğümüz her şeyi satın alabiliyoruz	1	1.6	5	5.0	20	28.6	28	36.8	24	42.1	78	21.4
Gelir yet. değil ama istediğimizin çoğunu satın alabiliyoruz	9	14.5	28	28.3	22	31.4	37	48.7	16	28.1	112	30.8
Gelir yet. Değil istediğimiz şeylerin daha azını satın alabiliyoruz	16	25.8	45	45.5	20	28.6	-	-	-	-	81	22.3
Gelir yet. değil ancak zaruri ihtiyaçları satın alabiliyoruz	29	46.8	20	20.2	6	8.6	-	-	-	-	55	15.1
Gelir hiçbir şey için yeterli değil	7	11.3	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1.9
Bulduğumuz şehre göre değişiyor	-	-	1	1.0	2	2.8	11	14.5	17	29.8	31	8.5
Toplam	62	100	99	100	70	100	76	100	57	100	364	100

Bayraktar, kadınların (%38.90) ve erkeklerin (%36.11) en yüksek oranda “gelirlerinin ancak bazı istek ve ihtiyaçlarını karşılayabildiği” görüşünde olduklarını saptamıştır (11). Bu veriler sadece araştırmadaki aileler arasındaki en düşük gelir grubunu (150 milyon TL ve daha az) temsil eden ailelerin en yüksek oranda (%46.8) belirttikleri görüşle benzerlik göstermektedir. İki araştırma arasındaki bu fark araştırmaların farklı zamanlarda yapılmasına bağlanabilir. Çopur ve Terzioğlu (2000) ise ailelerin gelirlerinin “sadece gerekli ihtiyaçlarını (%33.3), “bazı istek ve ihtiyaçlarını (%26.0) ve “istedikleri çoğu şeyi karşıladığını” (%25.3) tespit etmişlerdir (12).

Ailede Bütçe Yapma Durumu

Araştırma kapsamına alınan ailelerin çoğunluğu (%86.5) bütçe yapmakta olduklarını, %13.5'i ise bütçe yapmadıklarını bildirmişlerdir (Tablo 4). Araştırmaya alınan ailelerin gelir gruplarına ($P>0.05$) ve kadının çalışma durumuna ($P>0.05$) göre bütçe yapma durumlarında farklılık olmadığı belirlenmiştir. Ünal (1989) ailelerin genellikle “bütçe” yaptığını tespit etmiştir (13).

Tablo 4. Ailelerin Bütçe Yapma Durumlarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Bütçe yapma durumu	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yapıyor	54	87.1	93	93.9	59	84.3	64	84.2	45	78.9	315	86.5
Yapmıyor	8	12.9	6	6.1	11	15.7	12	15.8	12	21.1	49	13.5
Toplam	62	100.0	99	100.0	70	100.0	76	100.0	57	100.0	364	100.0

$$\chi^2=8.149$$

$$P>0.05$$

Ailenin Bütçe Yapma Şekli

Araştırma kapsamına alınan ailelerden bütçe yapan ailelerin 2/3'ünden fazlası (%72.7) yazılı plan yaptıklarını, %25.1'i zihinsel plan yaptıklarını, %2.2'si bazen yazılı bazen zihinsel plan yaptıklarını bildirmişlerdir (Tablo 5).

Tablo 5. Ailelerin Bütçe Yapma Şekillerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Bütçe yapma şekli	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yazılı	52	96.3	77	82.8	40	67.8	41	64.1	19	42.2	229	72.7
Zihinsel	2	3.7	14	15.0	16	27.1	23	35.9	24	53.4	79	25.1
Bazen yazılı Bazen zihinsel	-	-	2	2.2	3	5.1	-	-	1	2.2	6	2.2
Toplam	54	100	93	100	59	100	64	100	45	100	315	100

Ailenin Bütçe Yapma Süresi

Bütçe yapan ailelerin çoğunluğu (%92.7) aylık plan yaptıklarını, bunun yanı sıra %7.3'ü ise yıllık plan yaptıklarını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Araştırmaya alınan ailelerin aylık bütçe yapma oranlarının yüksek olması ailelerin düzenli gelire sahip olmasından kaynaklanabilir. Ünal (1989) ailelerinin bütçelerini aylık olarak düzenlediklerini bulmuştur. Bu sonuçlar yapılan araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 6. Ailelerin Bütçe Yapma Sürelerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Bütçe yapma süresi	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aylık	45	83.3	88	94.6	59	100.0	58	90.6	42	93.3	292	92.7
Yıllık	9	16.7	5	5.4	-	-	6	9.4	3	6.7	23	7.3
Toplam	54	100.0	93	100.0	59	100.0	64	100.0	45	100.0	315	100.0

Ailede Bütçenin Kim Tarafından Yapıldığı

Bütçe yapan ailelerin yarısından fazlasında (%53.3) bütçenin yalnız erkek tarafından, %30.8'inde yalnız kadın tarafından, %15.9'unda da eşlerin birlikte yaptığı belirlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Ailelerde Bütçe Yapan Bireyin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Bütçe yapan kimse	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yalnız erkek	42	77.8	59	63.4	29	49.2	25	39.1	13	28.9	168	53.3
Yalnız kadın	12	22.2	32	34.4	21	35.6	21	32.8	11	24.4	97	30.8
Eşler birlikte	-	-	2	2.2	9	15.2	18	28.1	21	46.7	50	15.9
Toplam	54	100	93	100	59	100	64	100	45	100	315	100

$$\chi^2=70.862$$

$$P<0.05$$

Araştırmaya alınan ailelerden bütçe yapanlarda, gelir yükseldikçe eşlerin birlikte bütçe yapmalarında artış olduğu gözlenmiştir. Bu durum istatistiksel açıdan da önemli bulunmuştur ($P<0.05$). Konu eğitim durumuna göre incelendiğinde erkeklerin eğitim durumuna göre bütçe yapan bireylerde farklılık olmadığı ($P>0.05$), kadınların eğitim durumuna göre ise bütçe yapanlarda farklılık olduğu ($P<0.05$) belirlenmiştir.

Bütçe yapan ailelerde yalnız erkeğin bütçe yapma oranının yüksek olmasının sebebi araştırmaya alınan kadınların yarısından fazlasının (%57.4) ev kadını olmasına bağlanabilir. Nitekim bütçe yapan ailelerde kadının çalışma durumuna göre bütçe yapmada farklılık olduğu belirlenmiştir. (P<0.05).

Ünal (1989) ailelerde bütçeyi eşlerin birlikte planladığını, Bener ve Erel (1992) ise öğrenimi olmayan kadınların yarısından çoğunun bütçe yapmadığını, öğrenim seviyesi yükseldikçe bütçe yapanların oranının arttığını tespit etmiştir. Bu bulgular araştırma bulgularını desteklemektedir.

Bütçe Yapmanın Öğrenildiği Kaynaklar

Araştırma kapsamına alınan ailelerden bütçe yapan ailelerin tamamının %28.6'sı bütçe yapmayı arkadaşlarından, %17.5'i ebeveynlerinden, %17.1'i medyadan (yazılı, sözlü, görüntülü basın), %12.4'ü tecrübelerinden (kendi özel gayretleriyle), %9.5'i eşlerinden, %6.0'ı öğrenimleri sırasında örgün eğitim kurumlarından, %5.4'ü kitaplardan okuyarak, %3.5'i yaygın eğitim kurumlarından (kurs alarak) öğrendiklerini bildirmişlerdir.

Ünal'ın (1989) bulgularına göre müfettişlerin %33.3'ünün diğer seçeneğini tercih ettikleri ve farklı görüşlerini belirttikleri, bütçe yapmayı kitaplardan öğrenenlerin oranının %22.9, öğretmenlerden öğrenenlerin oranının ise %20.8 olarak bulunduğu görülmüştür. Öğretmen ailelerinin ise %32.5'inin öğretmenlerden öğrendikleri görülmüştür. Diğer seçeneğinin %31.4, kitaplardan seçeneğinin ise %16.8 olarak dağılmış olduğu bulunmuştur.

Bu bulgular ile araştırmamızın bulguları arasındaki farkın nedeni örnekleme alınan ailelerin eğitim düzeylerinden ve mesleklerinden kaynaklanabilir.

Ailede Bütçe Yapma Nedeni

Bütçe yapan ailelerin %38.7'si ne kadar tasarruf yaptıklarını anlamak, %36.2'si giderlerini daha iyi görebilmek ve harcamalarını karşılaştırmak, %18.4'ü gelirleri sınırlı olduğundan planlı harcama yapmak, %3.3'ü ihtiyaçlarını daha rahat karşılamak, %2.5'i gereksiz harcamalardan kaçınmak, %0.6'sı borçlarını daha rahat ödeyebilmek, %0.3'ü gelirleri düzensiz olduğundan düzenlemek için bütçe yaptıklarını bildirmişlerdir (Tablo 9).

Ünal'ın (1989) bulgularına göre bütçe yapan ailelerin %38.3'ü gelir ve giderlerini ayarlamak için, %21.7'si gelirleri sınırlı olduğu için, %16.7'si borcu olduğu için, %8.3'ü ileriki yıllar için tasarruf yapmayı neden olarak göstermişlerdir.

Eşlerin Bütçe Yapmaya Ne Zaman Başladığı

Araştırma kapsamına alınan ailelerden bütçe yapan eşlerin çoğunluğu (%71.7) evlendikten sonra, %14.6'sı öğrenimleri sırasında ve %13.7'si bireysel olarak gelir elde etmeye başladıklarında bütçe yapmaya başladıklarını bildirmişlerdir (Tablo 8).

Tablo 8. Bütçe Yapmaya Başlama Zamanlarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Bütçe Yapmaya Başlama Zamanları	Gelir (milyon TL)											
	150 ve altı		151-300		301-450		451-600		601 ve daha fazla		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bireysel olarak gelir elde et. Başladığında	13	24.0	12	12.9	10	17.0	5	7.8	3	6.7	43	13.7
Öğrenimim sırasında	7	13.0	13	14.0	11	18.6	10	15.6	5	11.1	46	14.6
Evlendikten sonra	34	63.0	68	73.1	38	64.4	49	76.6	37	82.2	226	71.7
Toplam	54	100	93	100	59	100	64	100	45	100	315	100

$\chi^2=11.161$

$P>0.05$

Araştırmaya alınan ailelerden bütçe yapanlarda gelir gruplarına göre bütçe yapmaya başlama zamanlarında farklılık olmadığı belirlenmiştir. ($P>0.05$). Ünal (1989) da ailelerin "evlendikten sonra" bütçe yapmaya başladıklarını tespit etmiştir.

Ailenin Bütçe Yapmama Nedeni

Bütçe yapmayan ailelerin yarıya yakını (%44.9) faydalı olduğuna inanmadıkları, %28.6'sı bütçe yapmanın sıkıcı olduğunu düşündükleri, %12.2'si bütçenin nasıl yapıldığını bilmedikleri, aynı oranda (%12.2) nasılsa geçinip gittiklerini düşündükleri, %2.1'i de zamanlarının yeterli olmadığını düşündükleri için bütçe yapmadıklarını bildirmişlerdir.

Araştırma kapsamına alınan deneklerden bütçe yapmayan ailelerin yarıdan fazlası (%55.1) gelirlerini gelişi güzel harcadıklarını, %28.6'sı gelirlerinin belli bir kısmını bek-

lenmeyen harcamalar için sakladıktan sonra kalanı harcadıklarını, %16.3'ü ise borçlarını ödedikten sonra kalan parayı düşünmeden harcadıklarını bildirmişlerdir.

Araştırma kapsamına alınan denek grubundan bütçe yapmayan ailelerin çoğunluğu (%71.4) bütçe yapmayı öğrenmeyi istediklerini, %28.6'sı ise bütçe yapmayı öğrenmeyi istemediklerini bildirmişlerdir .

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ailelerde harcama kararlarının daha çok eşler tarafından ortak verildiği, ancak gelir düzeyi düştükçe kararların yalnız kadın ya da yalnız erkek tarafından verilme oranının yükseldiği görülmektedir. Ailenin geliri çoğunlukla belirli bir kimsede veya yerde toplanmakta, daha çok yalnız kadında toplanmaktadır. Ailelerde gelir yeterli bulunmamasında, ancak istenilen şeylerin çoğu satın alınabilmektedir. Ailelerin büyük çoğunluğu bütçe yapmaktadır. Ailelerde genellikle yazılı olarak ve aylık bütçe planı yapılmakta ve bütçe daha çok erkek tarafından yapılmaktadır. Bütçe yapan aileler daha çok bütçe yapmayı çeşitli kaynaklardan öğrenmişler ve çoğunlukla bütçe yapmaya evlendikten sonra başlamışlardır. Aileler daha çok ne kadar tasarruf yaptıklarını anlamak için ve faydalı olduğuna inandıkları için bütçe yapmaktadırlar. Bütçe yapmayan aileler ise gelirlerini geliştiği güzel harcamaktadır, ancak bu ailelerin çoğunluğu bütçe yapmayı öğrenmek istemektedir.

Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre ailelere ve konu ile ilgisi olanlara yardımcı olabileceği düşünülen bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Aileler belirli sürelerle her türlü tüketim harcamalarını ve tasarruflarını içine alan ayrıntılı bir bütçe planı yapmalıdır.
- Bu bütçe planına mümkünse tüm aile bireyleri katılmalı ve öncelikli harcama alanları birlikte belirlenmelidir.
- Bütçe yapmasını bilmeyen bireyler için örgün eğitim ve yaygın eğitim kurumlarında bu konuya yönelik programlar düzenlenmeli, hizmet içi eğitim kursları ile de farklı meslek gruplarından bireyler bu konuda aydınlatılmalıdır.
- Anne ve babalar çocuklarını para idaresi konusunda bilgilendirmeli ve harçlıkları üzerinde bütçe planı yaptırarak bilinçli birer tüketici olabilmeleri için onları yönlendirmelidir.
- Aileler moda ve gösteriş tüketiminden etkilenmemeli, ihtiyaçları olan malları ihtiyaçları olan zamanda planlayarak satın almalıdır.

- Aileler kredi (Kredili alışveriş, banka kredisi, kredi kartı borçlanması) kullanırken aşırıya kaçmamalı, ancak geliri büyük yatırımlar için kredi kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1- ERSOY, A.Fuat 1997 "Ailelerde Bütçe Yapma ve Sağladığı Faydalar", Karınca, LXIII, 723, Mart : 31-35
- 2- BENER, Özgün ve S.Sevim EREL "Kadınların Zaman ve Para Kullanımı", Ev Ekonomisi, 5: 34-42
- 3- GARMAN, E.Thomas and Raymond E.FORGUE 1994 Personal Finance, Forth Edition, Houghton Mifflin Company, Boston
- 4- ARLI, Mine, M.Hamil NAZİK ve A.F.ERSOY 2000 Ailede Ekonomik Kaynaklar, Ankara :Irmak Basımevi
- 5- BAYRAKTAR, Meltem 1989a "Farklı Gelir Düzeyindeki Ailelerin Tasarruf ve Yatırma Yönelik Karar Verme Biçimleri Üzerinde Bir Araştırma", Kooperatifçilik, 85, Temmuz - Ağustos - Eylül : 19-26
- 6- BOWEN, Cathy Faulcan, Daniel J. LASO and Marily M., FURRY 1997 "Money Management in Families : A Review of the Literature with a Racial, Ethnic and Limited Income Perspective", Advancing the Consumer Interest, IX, 2 : 32-42
- 7- YENER, Müberra ve Sema ÖZKAN 1988 "Tasarrufun Önemi ve Tasarrufu Etkileyen Faktörler", SSK Genel Müdürlüğü Bülteni, 9, Temmuz - Eylül : 60-61
- 8- DEACON, Ruth E. and Francille M.FREBAUGH 1988 Family Resource Management, Principles and Applications (Second Edition), Allyn and Bacon Inc.
- 9- LEE, Steward M. And Mel J. ZELENAK 1990 Consumer Economics : The Consumer in Our Society, Tent Edition, Publishing Horizons Columbus, Ohio
- 10- ERSOY, A.Fuat ve Mustafa E. ERKAL, 1996 "Ailelerin Tüketim Harcamaları Üzerine Bir Araştırma" Standart,:82-85.
- 11- BAYRAKTAR, Meltem 1989 Ailelerin Gelirin Yönetimine İlişkin Tutum ve Davranışları, Ankara : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No : 1135, Bilimsel Araştırma ve İnceleme No : 623 .
- 12- ÇOPUR, Zeynep ve R.Günsel TEZİOĞLU. 2000 "Ailelerin Tasarruf ve Yatırım Eğilimlerinin İncelenmesi", Ev Ekonomisi, VI, 6, Haziran : 40-48.
- 13- ÜNAL, Sevinç 1989. "Belirli Aylık Geliri Olan Ailelerin Bütçe Yapma Alışkanlıkları ve Gelirin Farklı Tüketim Alanlarına Dağılımı", Ankara : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Ekonomisi ve Beslenme Bölümü Yüksek Lisans Tezi

K **üçüncü sektör** OOOPERATİFÇİLİK

FARKLI AMORTİSMAN HESAPLAMA YÖNTEMLERİNİN İŞLETME (ÇALIŞMA) SERMAYESİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Yard. Doç. Dr. Şeref KAVAK*

ÖZET

İşletme (çalışma) sermayesi, işletmelerin toplam varlıkları içerisinde önemli bir paya sahip olup, büyük ve organize olmuş işletmelerde finans yöneticisinin, küçük ve orta boy işletmelerde ise doğrudan işletme sahibi veya yöneticisinin büyük bir zamanını almaktadır.

İşletme sermayesi ihtiyacının iç kaynaklardan finanslanmasında, amortismanların ayrı bir yeri vardır. Amortisman politikaları işletme sermayesi finanslamasında doğrudan etkili olmaktadır. Özellikle enflasyon oranlarının yüksek olduğu ekonomilerde ve işletmenin kârlı olduğu durumlarda; amortisman oranlarının yüksek belirlenmesi işletmenin lehinedir.

THE EFFECT OF DIFFERENT DEPRECIATION COUNTING WAYS UPON WORKING CAPITAL

ABSTRACT

The working capital, having an important part among the total possessions of the companies, is taking a plenty of time of the finance manager in big and organized companies but in the small and the middle ranged companies, it takes directly the owner's or the manager's time.

* Ankara Üniversitesi Çankırı Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi

Depreciation plays a great role in financing the need of working capital from inner sources. Depreciation policies directly affect financing the working capital. Taking the level of the depreciation high is for the company, especially in the economies where the inflation rate is high and in the situations where the companies have profit.

GİRİŞ

İşletme (çalışma) sermayesi, işletmelerin toplam varlıkları içerisinde önemli bir paya sahip olup, büyük ve organize olmuş işletmelerde finans yöneticisinin, küçük ve orta boy işletmelerde ise doğrudan işletme sahibi veya yöneticinin büyük bir zamanını almaktadır.

Organize olmuş işletmelerde, işletme sermayesi ihtiyacı yatırımın bir parçası olarak daha yatırımın başında hesaplanırken çoğu küçük işletmelerde bırakın hesaplamayı üretim aşamasında ancak fark edilebilmektedir. Hatta sadece fabrika binasını yapıp makinaları satın almakla işletmenin çalıştırılabileceği şeklinde yanlış bir kanaatte vardır. Özellikle az gelişmiş yörelerde ve kıt imkânlarla yatırım yapmayı plânlayan bir çok küçük işletmenin sadece çalışma sermayesi yetersizliği yüzünden daha faaliyete geçmeden kapandığı görülmektedir. Anadolu'da bu tür işletmelerin canlı örneklerine rastlamak mümkündür.

İster büyük ve organize olmuş ister küçük ve orta boy işletmelerde olsun işletme sermayesi ihtiyacının daha yatırımın başında hesaplanması, en az duran varlıklara verilen yatırım kararı kadar önemlidir (4). Daha doğrusu yatırım kararı verirken, çalışma sermayesi ile duran varlıkların birlikte düşünülme zorunluluğu vardır. Hatta küçük ve orta boy işletmelerde işletme sermayesinin yetersiz olduğu durumlarda, kredi kuruluşlarından kaynak sağlamak büyük işletmelere göre çok daha zordur. Bazen de imkânsızdır. Bu anlamda küçük işletmelerde işletme sermayesi yönetimine özel bir önem verilmelidir.

İşletme sermayesi finanslama politikası, işletmenin toplam finans politikasının bir parçasıdır. İşletme sermayesi finansmanı ile ilgili politikalar oluşturulurken; kâr, risk ve likidite durumları birlikte ele alınmalıdır. İşletme sermayesi ihtiyacı, işletmenin kendi iç kaynaklarından finanse edilebileceği gibi firma dışı kaynaklardan da finanse edilebilir. Firma içinden oluşturulabilecek finans kaynaklarının belli başlıları şöyle sıralanabilir; amortismanlar, yedekler, karşılıklar, dağıtılmayan kârlar, vergi avantajları vb.

İşletme sermayesi ihtiyacının iç kaynaklardan finanslanmasında amortismanların ayrı bir yeri vardır. Bir işletmedeki amortisman politikaları işletme sermayesi finanslanmasında doğrudan etkili olmaktadır. (Bu etki çoğu zaman küçük işletmelerde yetişmiş eleman yokluğu ve/veya finansal danışmana ödenecek ücretin bulunmaması gibi sebeplerle fark edilememektedir.) Özellikle kârlı işletmelerde amortisman oranları belirlenirken, mevzuatın tanıdığı en üst oranlar dikkate alınmalıdır. Hatta enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde bu durum kaçınılmazdır.

Amortismanlar konusunda muhasebe teorisyenleri ile finansmancılar arasında farklı görüşler ortaya atılarak tartışmalar yapılmaktaysa da biz bu tartışmalardan ziyade daha çok uygulamadaki durumu öne çıkarmaya çalışacağız. Biz amortismanların nakit tasarrufu yanında nakit girişine (üretim işletmelerinde) neden olduklarını iddia edip, amortismanlarında işletme sermayesi finansmanında kaynak olduğunu kabul etmekteyiz (1) bu kaynağın nasıl oluştuğunu ispatlamadan önce muhasebe teorisi ve Vergi Usul Kanunundaki amortisman hesaplama ve kayıtlama yöntemlerini özetlemeye çalışacağız.

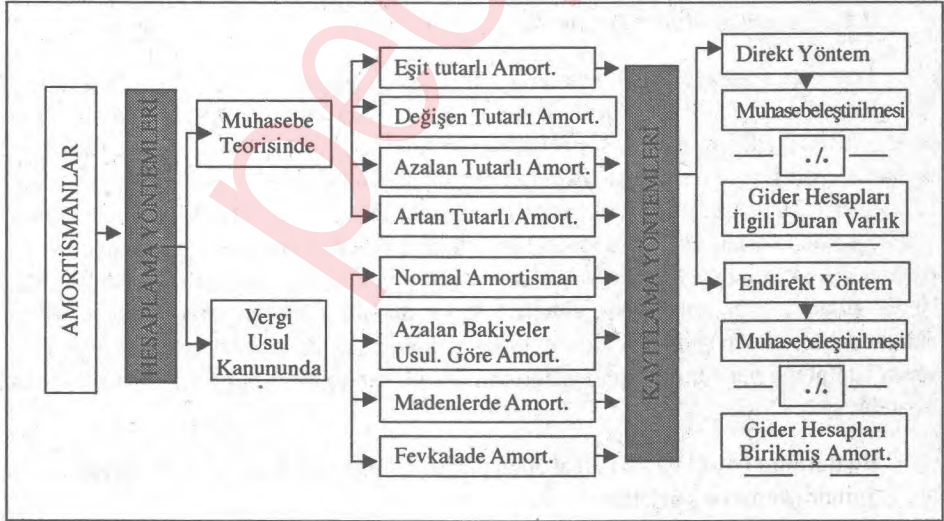
1- Amortisman kavramı, Hesaplama ve Kayıtlama yöntemleri

1.1. Amortisman Kavramı

Amortisman: Kelime anlamı itibariyle azar azar yok etmek anlamına gelen Lâtince "a mortir" deyiminden (6) gelmektedir.

Muhasebe teorisinde duran varlıkların ömrünün sınırsız olmayacağı kabul edilmektedir. Bununla birlikte duran varlıkların bir ekonomik ömürlerinin de olduğu, ayrıca fiziki olarak da yıpranmaya, aşınmaya ve değer kaybına (5) maruz kalacağı da kabul edilmektedir.

İşte bir işletmeye ait maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ekonomik ömür ve/veya kullanımı süresince katlanılan maliyetlerin bu süreler içerisinde azar azar yok edilmesi amortisman mevzuunu teşkil etmektedir. Amortismanı ister yıpranma payı, ister gider yazmak, isterse katlanılan maliyetleri yok etmek olarak tanımlayın işletme açısından nakit tasarrufu sağlayabileceği gibi üretim işletmelerinde ayrıca nakit girişi de sağlayan önemli bir iç kaynaktır.

1.2. Amortisman Hesaplama Yöntemleri

Muhasebe teorisinde çok çeşitli amortisman hesaplama yönteminden söz edilmekle birlikte, bu yöntemlerin belli başlıları ile Vergi Usul Kanunu'ndaki amortisman hesaplama yöntemlerini aşağıdaki şekilde olduğu gibi özetlemek mümkündür (3).

Bu makalede uygulamayı öne çıkardığımız için Vergi Usul Kanunundaki amortisman hesaplama yöntemlerinden normal amortisman ile azalan bakiyeler usulüne göre amortisman yöntemi ile ilgili örnekler üzerinde durulacaktır.

2. Amortisman Oranlarının Finans Politikalarına Etkileri

Vergi Usul Kanununa göre mükellefler hem amortisman ayırıp ayırmama hem de amortisman oranları (bazı duran varlıklar hariç) konusunda % 20'ye kadar serbestliğe sahiptirler. İşte bu serbestlik ve bu serbestliğe bağlı olarak verilecek kararlar işletmenin finans politikalarını doğrudan etki etmektedir. Birinci serbestlikte eğer işletme yöneticisi amortisman ayırmama şeklinde bir karar almışsa (kârlı olduğu halde) işletme sermayesinin iç kaynaklardan finanse edilmesi yolunu kapatmış demektir. İşletme sermayesinin iç kaynaklarla finanse edilebilmesi için işletme yönetiminin amortisman ayırma konusunda olumlu karar vermesi gerekir.

Amortisman ayırmaya karar veren üretim işletmelerinde amortismanların işletme sermayesinin finanslanmasında iki yönlü katkı sağlamaktadırlar. Hem nakit tasarrufu hem de nakit girişi şeklinde. Ticari işletmelerde ise sadece nakit tasarrufu şeklinde olmaktadır.

2.1. Amortismanların Nakit Girişi Sağlaması

Özellikle sermaye yoğun teknoloji kullanan firmalarda amortismanlar belki de en önemli fon kaynağıdır (2). Amortismanla konu olan duran varlıklar edinildikleri dönemde nakit çıkışına neden olurlar. Bu duran varlıklar için yapılan harcamaların amortismanlar yoluyla geri alınması aslında işletme ömrünün sürekliliği kavramı gereğidir. İşletmeler başlangıçta sınırsız bir ömür için kurulurlar ve bunun içinde her türlü tedbiri almak zorundadırlar. Bu amaçla üretim işletmelerinde amortismanlar maliyetin bir parçası olarak görülür ve üretilen ürünün satış fiyatının belirlenmesinde, hammadde, işçilik giderleri gibi amortisman giderleri de hesaba alınır. Mallar satıldığında maliyete eklenecek amortisman giderleri ya nakit olarak hemen ya da alacaklar vasıtasıyla daha sonra işletmeye geri döner. İşte bu durum amortismanların bir nakit girişi sağladığının ispatıdır.

Bu durumu tekstil işi ile iştigal eden bir işletmenin basitleştirilmiş bir aylık işlemleri üzerinde görmeye çalışalım.

PİKETEKS A.Ş 'nin 31.12.2000 tarihli bilançosu aşağıda olduğu gibidir.

PİKETEKS A.Ş'nin 31.12.2000 Tarihli Kapanış Bilançosu

VARLIKLAR	(000 000 TL)	KAYNAKLAR	
I. DÖNEN VARLIKLAR	300.000	I. KISA VAD.YAB.KAYNAKLAR	100.000
Kasa	70.000	II. UZUN VAD.YAB.KAYNAKLAR	200.000
Ala. Senetleri	30.000	III.ÖZ KAYNAKLAR	600.000
Stoklar	200.000		
II. DURAN VARLIKLAR	600.000		
Mak. Tes. Cih.	600.000		
AKTİF TOPLAM	<u>900.000</u>	PASİF TOPLAM	<u>900.000</u>

Ocak 2001 yılına ait firmanın satışları ve maliyet unsurlarının şöyle olduğunu varsayalım; Ocak ayında toplam 60 milyar TL pike üretilmiş olup ve %25 kârla 75 milyar TL'ye peşin fiyatla satılmıştır. Basit olarak Ocak ayı maliyet unsurları ise şöyledir. Hammadde 35 milyar TL, işçilik 15 milyar TL ve 10 milyar TL amortisman giderlerinden oluşmaktadır. 35 milyar TL hammadde nakit olarak yeni satın alınmış, işçilik giderleri de kasadan ödenmiştir. 10 milyar TL amortisman gideri; amortismanlar için yıllık %20 normal amortisman hesaplanmış ve Ocak ayına isabet eden tutar; yıllık 600 milyar x %20 = 120 milyar TL, aylık 120 milyar / 12 = 10 milyar TL'dir.

Ocak ayı sonu itibariyle işletmenin bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır.

PİKETEKS A.Ş'nin 31.01.2001 Tarihli Bilançosu

VARLIKLAR	(000 000 TL)	KAYNAKLAR	
I. DÖNEN VARLIKLAR	325.000	I. KISA VAD.YAB.KAYNAKLAR	100.000
Kasa	95.000	II. UZUN VAD.YAB.KAYNAKLAR	200.000
Ala. Senetleri	30.000	III.ÖZ KAYNAKLAR	615.000
Stoklar	200.000		
II. DURAN VARLIKLAR	590.000		
Mak. Tes. Cih.	590.000		
AKTİF TOPLAM	<u>915.000</u>	PASİF TOPLAM	<u>915.000</u>

Öz kaynaklardaki 15 milyar TL artış 60 milyar TL mal edilen pikelerin 75 milyar TL'ye satılmasından kaynaklanmıştır. Dönen varlıklar incelendiğinde; alacak ve stoklarda bir değişikliğin olmadığı, kasadaki artışın ise peşin mal satışından kaynaklandığı görülecektir. Duran varlıklardaki azalışın ise aylık amortisman tutarından kaynaklandığı görülecektir.

İki bilanço verileri karşılaştırıldığında; 31 Aralık 2000 tarihli bilançoda brüt işletme sermayesinin 300 milyar TL, kısa vadeli yabancı kaynakların 100 milyar TL ve net işletme sermayesinin de 200 milyar TL olduğu görülmektedir.

31.01.2001 tarihli bilançoda ise; brüt işletme sermayesinin 325 milyar TL kısa vadeli yabancı kaynakların 100 milyar TL ve net işletme sermayesinin ise 225 milyar TL olduğu görülmektedir.

Net işletme sermayesindeki bu 25 milyar liralık artışın 15 milyar liralık kısmı satış kârından, 10 milyar TL kısmının da amortisman sonucu sağlanan kaynaklarla finanse edildiği görülmektedir. Makinelere ayrılan 10 milyar liralık amortismanlar satışlar vasıtasıyla nakde dönüşmüştür.

2.2. Amortismanların Nakit Tasarrufu Sağlaması

Duran varlıklardan ayrılacak amortisman oranlarının farklılığı, işletmenin finans politikaları üzerinde etkili olacaktır. Bu etki özellikle enflasyon dönemlerinde daha da belirginleşecektir. Kârlı bir işletmenin amortisman oranı konusunda mevzuatın müsaade ettiği en yüksek oranın uygulanması işletmenin menfaatinedir.

Yukarıdaki örneğimize dönersek; şu andaki mevzuata göre mükellefin %0 ile %20 arasında normal amortisman ve %40'ı geçmemek şartıyla da azalan bakiyeler usulüne göre amortisman ayırması mümkündür. Bu mükellef yıllık %5 veya %20 normal amortisman ayırsaydı, amortismanların işletme sermayesine katkısı ne olurdu?

TABLO 1: Amortisman Tutarları (%5 üzerinden)

Yıllar	Varlığın Değeri (000 000 TL)	Amortisman Oranı	Yıllık Amortisman Tutarı (000 000 TL)
1	600 000	%5	30.000
2	600 000	%5	30.000
3	600 000	%5	30.000
19	600 000	%5	30.000
20	600 000	%5	30.000
		TOPLAM	600 000

TABLO 2: Amortisman Tutarları (%20 üzerinden)

Yıllar	Varlığın Değeri (000 000 TL)	Amortisman Oranı	Yıllık Amortisman Tutarı (000 000 TL)
1	600 000	%20	120 000
2	600 000	%20	120 000
3	600 000	%20	120 000
4	600 000	%20	120 000
5	600 000	%20	120 000
		TOPLAM	600 000

Azalan bakiyeler usulüne göre ise yıllar itibariyle ayrılacak amortisman tutarları Tablo-3'de olduğu gibidir.

TABLO 3 : Amortisman Tutarları (Azalan Bakiye Yöntemine Göre)

Yıllar	Varlığın Değeri (000 000 TL)	Amortisman Oranı	Yıllık Amortisman Tutarı (000 000 TL)
1	600 000	%40	240 000
2	360 000	%40	144 000
3	216 000	%40	86 400
4	129 600	%40	51 840
5	77 760	-	77 760
		TOPLAM	600 000

Farklı amortisman oranları uygulanarak yıllar itibarıyla hesaplanan amortisman tutarını göz önünde bulundurarak firmanın net nakit tasarrufunu görmeye çalışalım.

Dönem sonu itibariyle PİKETEKS A.Ş.'nin amortismanlar ve vergiden önceki kârının 400 milyar TL ve vergi oranının da %50 olduğunu varsayalım. Farklı amortisman oranlarına göre firmanın net nakit ve vergi tasarrufu şöyle olacaktır.

TABLO 4:

	%5 Amortisman oranına göre	%20 Amortisman oranına göre	%40 Amortisman oranına göre
Amortisman ve vergiden önceki kâr	400.000.000.000	400.000.000.000	400.000.000.000
Amortisman	(30.000.000.000)	(120.000.000.000)	(240.000.000.000)
Vergiden önceki gelir	370.000.000.000	280.000.000.000	160.000.000.000
Vergi (%50)	(185.000.000.000)	(140.000.000.000)	(80.000.000.000)
Vergiden sonraki gelir	185.000.000.000	140.000.000.000	80.000.000.000
Amortisman	30.000.000.000	120.000.000.000	240.000.000.000
Net Nakit Girişi	215.000.000.000	260.000.000.000	320.000.000.000

Hangi amortisman yöntemi uygulanırsa uygulansın firma açısından vergi avantajı sağladığı bir gerçektir. Ancak vergi avantajının yönü aynı olmakla birlikte tutarda farklılıklar görülmektedir. Amortisman oranının %5 uygulandığı durumlarda firmanın vergi matrahından indirebileceği tutar 30 milyar TL olurken, oranının %20'ye çıkartılması halinde 120 milyar TL'ye, azalan bakiyeler usulüne göre oranın %40'a çıkartılması halinde ise rakamın 240 milyar TL'ye çıktığı görülmektedir. Firma hiç amortisman ayırmamış olsaydı 200 milyar TL vergi ödemek zorunda kalacaktı. Azalan bakiyeler yöntemi uygulandığında ise ödenecek vergi sadece 80 milyar TL olacaktır. Böylece net olarak 120 milyar TL nakit firmadan çıkmamış olacaktır. Dolayısıyla işletme sermayesi 120 milyar Liralık ek finansal kaynakla desteklenmiş olacaktır. Eğer firma doğru amortisman oranı ve politikası oluşturmamış olsaydı bu 120 milyar TL'yi finans kuruluşlarından kredi olarak almak zorunda kalabilirdi. Alınan bu 120 milyar TL firmaya ek finansal yük getirecektir. Amortismanlar firmayı bu yükten kurtarmaktadır.

SONUÇ

Amortismanların nakit giriş ve tasarrufu sağlaması firmanın kâr etme şartına bağlıdır. Zarar eden firmalarda yukarıda açıklanan finansal etkiler olmayacaktır. Enflasyon dönemlerinde bu olumlu etkinin gerçek değerlere yakın olması yeniden değerlendirme çalışmalarının yapılmasıyla mümkündür. Enflasyondan arındırılmayan rakamlar belli bir süre sonra anlamını yitirecektir.

Özetle, işletme sermayesinin finansmanında amortismanlar belirli bir fon girişi sağlayan önemli bir iç kaynaktır. Özellikle küçük ve orta boy işletmeler bu fon kaynağından en iyi bir şekilde istifade etmesini bilmek zorundadırlar.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. AKSOY Ahmet, İşletme Sermayesi Yönetimi, Ankara 1993. S.29
2. AKGÜÇ Öztin, Finansal Yönetim, İstanbul 1989, s.421.
3. KAVAK Şeref, Genel Muhasebe, Çankırı 2000, s.233
4. KAVAK Şeref, Alacak yönetimindeki Etkinliğin Firma Değerine Katkısı (Basılmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara 1995, s.248
5. KOÇ YALKIN Yüksel, Genel Muhasebe, Ankara 1984, s.183
6. SEVİLENGÜL Orhan, Genel Muhasebe, Ankara 1994, s.351.

K üçüncü sektör OOPERATİFÇİLİK

TOKAT İLİ ARTOVA GÖLETİ PROJESİ PLANLAMA RAPORUNDA TAHMİN EDİLEN ÜRETİM DESENİNİN UYGULAMADAKİ GELİŞİMİ VE BUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Murat KÜLEKÇİ**

ÖZET

Bu çalışmada Tokat İli Artova Göleti Projesi Planlama Raporunda tahmin edilen üretim deseninin uygulamadaki gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler bölgede 80 işletmeden anket uygulaması sonucu elde edilmiştir. Planlama sonrası üretim değerinde önemli sapmalar olduğu belirlenmiştir. Üretim desenindeki en önemli sapmanın şekerpancarı ve patateste olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada üretim deseninin oluşumunda etkili olan faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üretim Deseni, Sulama Göleti Projesi, Kârlılık, Pazar Talebi.

* Bu Çalışma Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu Tarafından Desteklenmektedir.

** Araş. Gör. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 25240, Erzurum.

A RESEARCH ON DEVELOPMENT OF PRODUCTION PATTERN FORECASTED IN THE PLANNING REPORT OF ARTOVA DAM PROJECT OF TOKAT PROVINCE IN PRACTICE AND THE FACTORS AFFECTING THIS

SUMMARY

In this study the development of production pattern forecasted of the planning report of Artova Dam project of Tokat Province in practice has been tried to determine. Data used in the research were collected from 80 farms in the region by survey. It has been determined that there were important deviation in the values of production and yield forecasted at the planning report. The most important deviation in the production pattern and yield have been found in sugar beet and potatoes, respectively.

Key Words: Production Pattern, The Project of Irrigation Dam, Profitability, Market Demand.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artışına karşılık toprak kaynaklarının sınırlı kalması, insanların besin ve tarıma dayalı sanayi ürünlerini tüketmelerini kısıtlamaktadır. Uygurlukla beraber daha da artan ihtiyaçlar ancak birim alandan alınacak ürün artışıyla karşılanacaktır. Üretimdeki artma sulama, gübreleme, tarımsal mücadele ve modern bir teknolojinin uygulanması ile sağlanır. Sulama, bunların en etkilisidir. Diğer faktörlerle birlikte birim alandan elde edilen ürün kuru tarıma göre 5-10 misli artmaktadır(1).

Yüksek verimli, sürekli ve başarılı bir sulu tarımın gerçekleştirilmesi, doğru bir toprak etüdüne, yöresel koşullara uygun bir bitki deseninin seçiminin ve devamlılığın sağlanmasına net sulama alanının sağlıklı olarak belirlenmesine, uygun bir toprak yönetimine, koşullara uygun drenaj sistemine, etkin bir çiftçi eğitimine ve yararlı diğer tüm kültürel uygulamaların tekniğine uygun biçimde yapılmasına bağlıdır(1).

Türkiye’de sulu tarımın gelişmekte olması nedeniyle su kaynakları gereği gibi değerlendirilememektedir. Sulama tesisleri yapılmayan alanlarda sulardan sulama amacıyla yararlanılamamaktadır. Tesisi yapılmış fakat diğer teknik önlemleri alınmamış alanlarda ise yeteri kadar yarar sağlanamamaktadır. Sulama alanlarında, beklenen yararın ekonomik olması ve bu yararı sağlayacak su dağıtım planlamasının yapılması yönünden su ile verim arasındaki ilişkilerin bilinmesi gereklidir.

Yeryüzünde doğal yağışların bitki yetiştirmeye yeterli olduğu bölgeler dışında kalan kurak ve yarı kurak alanlar tarım alanının önemli bir bölümünü oluşturur. Türkiye'deki tarımın % 75'i kurak ve yarı kurak alanlardan oluşmaktadır. Akdeniz ikliminin özelliği olarak yazların kurak geçmesi, yağışın sulama periyotlarına rastlamaması, ülkemizdeki sulamanın önemini artırmaktadır.

Bugün Türkiye'de yaklaşık 28 milyon hektar tarım alanı mevcuttur. Bu alanın işlemeye elverişli %1 den %6'ya kadar eğime sahip kısmı içerisinde 13.5 milyon hektarının sulanabilir özellikte olduğu belirtilmektedir. Türkiye'de tüketim amacıyla yararlanılabilecek su kaynakları potansiyeli yılda 95 milyar m³ yerüstü, 12 milyar m³'ü yeraltı suyu olmak üzere toplam 107 milyar m³tür (2).

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında etkili olan en önemli faktörler; ülkelerin sahip olduğu doğal kaynaklar, coğrafi konum, insan ve teknoloji faktörü ile ekonominin organizasyonudur. Doğal faktörler yerüstü ve yeraltı kaynakları olarak sınıflandırılabilir. Günümüzde başta petrol olmak üzere diğer maden yatakları, toprak ve su kaynakları büyük önem taşımaktadır. Türkiye bazı ülkelerin sahip olduğu yeraltı kaynaklarından yoksundur. Ancak toprak ve su kaynakları açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye'de özellikle planlı dönemlerde toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi için kayda değer yatırımlar yapılmıştır. Ekonominin temel sektörü konumunda bulunan tarım sektöründe elde edilecek üretim ve gelir artışı, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Bir ülke sahip olduğu tüm kaynakları üretime dönüştürdüğü ölçüde gelişebilir. Türkiye'de toprak kaynaklarının yeterince etkin değerlendirilmediği ve amaç dışı kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Bu olumsuzluğa sulamadan kaynaklanan yetersizlikler ve sorunlar da eklendiğinde etkin kullanılmayan veya yanlış kullanılan büyük bir kaynak potansiyeli ortaya çıkmaktadır. Nitekim sulama yatırımları büyük maliyetler gerektiren yatırımlardır.

Daha önce uygulamaya konulan sulama yatırımlarının ne ölçüde gerçekleştirildiği ve projeksiyonlara ne ölçüde ulaşıldığının bilinmesi gerekir. Bu durum gelecekte yapılacak proje çalışmalarına ışık tutması açısından önemlidir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırmanın materyali iki farklı yerden elde edilmiştir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya konulan Artova Göletinin planlama raporundan elde edilen bilgiler, araştırmanın birinci kısım materyalini oluşturmuştur.

İlgili kurumdan elde edilen bu bilgiler ışığı altında sulama bölgesindeki işletmelerle yapılan anketler neticesinde elde edilen bilgiler araştırmanın ikinci kısım materyalini oluşturmuştur.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örneklemeye Aşamasında Uygulanan Yöntem

Araştırma bölgesi olarak seçilen Artova Göleti Proje Alanı; Artova ilçe merkezi ile Taşpınar ve Aşağıgüçlü köylerine ait arazileri kapsamaktadır. Sulama şebekesi toplam 9 170 dekarlık alanı kapsamaktadır ve bu alandaki araziler yukarıdaki üç yerleşim biriminde yer alan 370 tarım işletmesine aittir. Proje alanında yer alan 370 tarım işletmesinin tamamı ile anket yapmanın zaman ve maliyet açısından güçlükleri dikkate alınarak örneklemeye başvurulmuştur.

Örneklemede öncelikle proje alanında yer alan tüm tarım işletmelerinin, proje sahası içindeki arazileri teker teker belirlenerek örneklemeye çerçevesi oluşturulmuştur. Örneklemede işletmelerin proje alanı içinde yer alan arazi varlıkları dikkate alınmıştır. Böylece proje alanı içinde her büyüklükteki işletme ile anket yapma olanağı sağlanmıştır.

İkinci aşamada, örneklemeye çerçevesinde yer alan işletmelerin arazilerine ait değişim katsayısı hesaplanmış ve bu katsayı yüksek olduğu için tabakalı tesadüfi örneklemeye yöntemi kullanılarak anket hacmi belirlenmiştir. Anket hacminin belirlenmesinde Neyman yöntemi kullanılmıştır (3). Böylece her büyüklükteki işletme ile anket yapma olanağı sağlanmış ve işletme büyüklük grupları arasında karşılaştırma

$$n = \frac{N \sum (N_h \cdot S_h)^2}{N \cdot D^2 + \sum N_h \cdot S_h^2}$$

yapma imkanı elde edilmiştir. Örneklemede kullanılan yöntemle ilişkin formül aşağıda verilmiştir.

Buradan: Örnek hacmi

Nh: h'inci tabakadaki işletme sayısı

Sh : h'inci tabakanın standart sapması

N : Örneklemeye çerçevesindeki toplam işletme sayısı

D : d / z

d : Ortalamadan izin verilecek hata

z : t tablosu değeri

Toplam örnek hacminin(n) tabakalara dağıtılmasında ise aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$n_h = \frac{n_h}{\sum(n_h \cdot S_h)} \cdot n$$

Burada;

n_h : h'inci tabakadaki anket sayısı

N_h : h'inci tabakadaki işletme sayısı

n : toplam örnek hacmi

S_h : h'inci tabakaya ait standart sapma

Böylece standart sapması ve işletme sayısı daha yüksek olan tabakalardan daha fazla örneğin seçilmesi imkanı sağlanmıştır.

Yukarıdaki formüller yardımı ile ortalamadan % 5 sapma ve % 90 güven aralığında toplam 80 adet anket yapılması gerektiği belirlenmiştir.

Proje alanındaki toplam işletme sayısı ve tabakalara göre yapılması gereken anket sayısı Tablo 1.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1. Proje Alanındaki İşletme Sayıları ve Örnek Hacmi

Tabaka No	Tabaka Sınırları (da)	Örnek Ortalaması (da)	Tabakadaki Toplam İşletme Sayısı (Adet)	Anket Sayısı (Adet)
1	1-50	22.34	254	36
2	51-100	78.57	84	23
3	101- +	118.44	32	21
Toplam	-	43.42	370	80

2.2.2. Verilerin Analizi Aşamasında Uygulanan Yöntem

Araştırma bölgesindeki işletmelerden yüz yüze yapılan anketler gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılarak döküm tablolarına aktarılmıştır

Verilerin değerlendirilmesinde proje sonrasına ilişkin bilgiler tablolar şekline getirilmek suretiyle, proje sonrası anketler sonucu elde edilen veriler Artova Göleti Projesinde yer alan bilgilerle karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın amacı, Artova Göleti Projesi planlama raporundaki üretim deseninin ne ölçüde gerçekleştiğini tahmin etmek olduğundan, bölgedeki işletmelerin proje alanı içindeki arazileri dikkate alınarak değerlendirmeler yapılması daha uygun bulunmuştur.

Üretim deseninin gelişimi ve bunu etkileyen faktörlerin belirlenmesinde, planlama raporunda yer alan ve anket sonucu ulaşılan ürünler için ayrı ayrı değerlendirmelere yer verilmiştir. Proje sonrası üretilen ürünlerin etkileyen faktörleri belirlerken, her tabakada bu ürünü üreten işletme sayıları dikkate alınmış ve üretimi etkileyen faktörler bu işletmelerden elde edilen bilgilerle tespit edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Kültür Bitkileri ve Ekiliş Oranları

Proje öncesi koşullarda yetiştirilen ürünler ve ekiliş oranları Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Proje Öncesi Koşullarda Üretim Deseni ve Verim Durumu

ÜRÜNLER		Üretim Desenindeki Oranı (%)	Verim (kg/da)	Fiyat (TL)	Üretim Değeri (TL)
Buğday	Dane	15	200	5,80	1 160,00
(Yetersiz Sulu)	Saman		100	2,00	360,00
Buğday	Dane	40	120	5,80	696,00
	Saman		108	2,00	216,00
Arpa (Yetersiz sulu)		5	220	5,50	1 210,00
Arpa (Kuru)		8	140	5,50	770,00
Şekerpancarı (Yetersiz sulu)		7	3500	1,30	4 550,00
Mercimek (Kuru)		2	100	23,00	2 300,00
Patates (Yetersiz sulu)		2	600	4,00	3 200,00
Fiğ (Kuru)		7	110	5,80	630,00
Nadas		14	-	-	-
TOPLAM		100	-	-	-

KAYNAK: Anonim,1980(4).

3.2. Projeden Sonra Beklenen Tarımsal Durum ve Projenin Analizi

Proje sonrası yetiştirileceği tahmin edilen ürünler ve oranları Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Proje Sonrası Koşullarda Tahmini Üretim Deseni ve Verim Durumu

Ürünler		Üretim Desenindeki Oranı (%)	Verim (kg/da)	Fiyat (TL)	Üretim Değeri (TL)
Buğday	Dane	38	300	5,80	1 740
	Saman		270	2,00	540
Arpa		10	350	5,50	1 925
Şekerpancarı		12	5500	1,30	7 150
Mercimek		4	200	23,00	4 600
Fığ		8	200	5,80	1 160
Ayçiçeği		8	200	14,00	2 800
Yonca		8	1000	4,00	4 000
Patates		8	1200	4,00	4 800
Meyve		4	1600	6,50	10 400
Toplam		100			

KAYNAK: Anonim,1980 (4).

Tahmin edilen kadar üretimin sağlanabilmesi için tarla tarımında 3 yıllık, meyvecilikte 8 yıllık üretim periyoduna ihtiyaç görülmüştür. Projede Karasu deresinin ıslahı da öngörülmektedir. Bu derenin ıslahı ile sulama alanının bir bölümünde görülen drenaj yetersizliği giderilmiş olacaktır. Sulama alanı küçük olduğundan diğer tarla içi hizmetlerinin işletmeci tarafından yapılacağı kabul edilmiştir.

Artova Göleti Projesi Planlama Raporunda proje öncesi koşullarda dekara üretim değerinin 1187,50 TL, dekara üretim giderinin 580,29 TL olduğu hesaplanmış ve dekara net gelirin 607,21 TL olduğu tespit edilmiştir.

Artova Göleti Projesi Planlama Raporunda proje sonrası koşullarda dekara üretim değerinin 3537,70 TL, dekara üretim giderinin 1047,87 TL olacağı tahmin edilmiş ve proje sonrası dekara net gelirin 2489,83 TL olacağı hesaplanmıştır.

Planlama raporunda proje öncesi tespit edilen ve proje sonrası tahmin edilen net gelirlere göre artışın 1882,62 TL olacağı belirtilmiştir.

Artova Göleti Projesi Planlama Raporunda Projenin gerçekleşmesi durumunda toplam yıllık gelirin 14 044 048 TL, toplam yıllık giderin 10 579 937 TL olacağı hesaplanmış ve gelir-gider oranı 1,33 olarak bulunmuştur.

Planlama raporunda, Tokat-Artova ilçe merkezine ait 917 ha tarım alanının sulanabilmesi amacıyla belirtilen tesislerin yapımının teknik yönden uygun bulunduğu belirtilmiştir.

3.3. Üretim Desenin Gelişimi ve Bunu Etkileyen Faktörler

3.3.1. Üretim Deseni

İncelenen işletmelerde mevcut koşullarda proje alanı içerisindeki üretim deseni tablo 4'te gösterilmiştir.

Proje sonrası sulama sahasında gerçekleşen üretim deseni içerisinde başlıca ürünlerden buğday, küçük işletme grubunda % 25.15, orta işletme grubunda % 40.69, büyük işletme grubunda % 44.63'lük paya sahiptir. Arpanın üretim desenindeki payı küçük işletme grubunda % 10.99, orta işletme grubunda % 13.80, büyük işletme grubunda % 10.29'dur. Şeker pancarı küçük işletme grubunda % 47.60, orta işletme grubunda % 28.91, büyük işletme grubunda % 25.94'tür. Patates küçük işletme grubunda % 2.32, orta işletme grubunda % 4.32, büyük işletme grubunda % 8.74'tür. Diğer tarla ürünlerine ait üretim deseni payları tablo 4'de görülmektedir. Yukarıdaki veriler incelendiğinde işletme ölçeği büyüdükçe buğday üretim alanı oransal olarak artarken şekerpancarı üretim alanı oransal olarak azalmaktadır.

Meyvesiz ağaçların üretim desenindeki payları kavak için; küçük işletme grubunda % 2.59, orta işletme grubunda % 1.73, büyük işletme grubunda % 1.28'dir. Söğüt ise, küçük işletme grubunda % 0.32 orta işletme grubunda % 0.55, büyük işletme grubunda % 0.12'lik paya sahip oldukları tespit edilmiştir.

Meyve ağaçlarının üretim desenindeki payı çok az olup genel olarak % 0.54'lük paya sahiptirler.

Proje sonrası, incelenen işletmelerde genel olarak proje alanı içerisinde gerçekleşen üretim deseni %40.77 buğday, % 11.57 arpa, % 29.72 şekerpancarı, % 6.41 patates, % 2.84 fiğ, % 1.45 fasulye, % 0.06 mercimek, % 0.12 nohut, % 0.64 yulaf, % 3.66 yonca, % 1.60 kavak, % 0.62 söğüt ve % 0.54 meyve olduğu belirlenmiştir.

Artova Göleti sulama alanında proje öncesi en önemli bitkilerin buğday, arpa, şekerpancarı ve fiğ olduğu görülmektedir. Bunların toplam alan içerisindeki payları buğday (yetersiz sulu) % 15, buğday (kuru) % 40, arpa (yetersiz sulu) % 5, arpa (kuru) % 8, şeker pancarı (yetersiz sulu) % 7, fiğ (kuru) % 7 ve geriye kalan % 18'lik kısmı diğer ürünler ve nadas alanı teşkil etmektedir.

Proje sonrası sulama alanında yetiştirilecek olan ürünlerin üretim desenindeki payları tablo 4’te görülmektedir. Mevcut durumda gerçekleşen üretim desenine bakıldığında tahmini üretim deseni ile mevcut durumda gerçekleşen üretim deseni arasında sapmalar olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. İncelenen İşletmelerde Mevcut Koşullarda Proje Alanı İçi Üretim Deseni

YETİŞTİRİLEN ÜRÜNLER	İŞLETME BÜYÜKLÜK GRUBU							
	KÜÇÜK		ORTA		BÜYÜK		GENEL	
	Alanı (da)	Toplam alana oranı (%)	Alanı (da)	Toplam alana oranı (%)	Alanı (da)	Toplam alana oranı (%)	Alanı (da)	Toplam alana oranı (%)
Buğday	4.76	25.15	31.78	40.69	59.76	44.63	26.96	40.77
Arpa	2.08	10.99	10.78	13.80	13.76	10.29	7.65	11.57
Şekerpancarı	9.01	47.60	22.58	28.91	34.74	25.94	19.65	29.72
Patates	0.44	2.32	3.37	4.32	11.71	8.74	4.24	6.41
Fiğ	0.58	3.06	3.11	3.98	2.76	2.06	1.88	2.84
Fasulye	0.19	1.00	0.65	0.83	2.62	1.96	0.96	1.45
Mercimek	0.08	0.42	-	-	-	-	0.04	0.06
Nohut	-	-	-	-	0.29	0.22	0.08	0.12
Yulaf	-	-	0.44	0.56	1.10	0.82	0.42	0.64
Yonca	1.21	6.39	3.04	3.89	3.81	2.85	2.42	3.66
Kavak	0.49	2.59	1.35	1.73	1.72	1.28	1.06	1.60
Söğüt	0.06	0.32	0.43	0.55	1.00	0.75	0.41	0.62
Elma	0.02	0.11	0.27	0.35	0.27	0.20	0.16	0.24
Vişne	0.01	0.05	0.28	0.36	0.16	0.12	0.13	0.20
Armut	-	-	-	-	0.10	0.07	0.03	0.05
Erik	-	-	0.02	0.03	0.09	0.07	0.03	0.05
TOPLAM	18.93	100.00	78.10	100.00	133.89	100.00	66.12	100.00

Ürün deseninin gelişimine bakıldığında genel olarak patates, fiğ, mercimek, yonca ve meyvenin ekim alanlarının tahmin edilenin altında geliştiği, buna karşılık buğday, arpa ve şeker pancarının üretim alanlarının tahmin edilenin üstünde olduğu görülmektedir. Ayrıca fasulye, nohut, yulaf, kavak ve söğüt üretimi projede öngörülmediği halde üretim desenine az da olsa girmiş olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde mevcut üretim deseni ile Artova Göleti Projesi Planlama Raporunda tahmin edilen üretim deseni arasındaki % sapmalara bakıldığında, buğdayın %2.77 oranında tahminden fazla geliştiği, arpanın %1.57 oranında, şekerpancarının %17.72 oranında fazla geliştiği görülmektedir. Patates, fiğ, mercimek, yonca ve meyve ekili alanların ise tahmin edilenin altında geliştiği görülmektedir. Bu ürünlerin yapılan tahminden, patatesin %1.55, fiğin %5.16, mercimeğin %3.54, yoncanın %4.34 ve meyve alanlarının %3.46 daha düşük olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir (Tablo 3.4)

Tablo 3.4. Planlama Raporunda Tahmin Edilen ve Mevcut Durumda Gerçekleşen Üretim Deseni (%)

YETİŞTİRİLEN ÜRÜNLER	Proje Öncesi Üretim Deseni (%)*	Proje Sonrası Tahmin Edilen Üretim Deseni (%)*	Proje Sonrası Mevcut Durumdaki Üretim Deseni (%)	Sapma (Gerçekleşme - Tahmin) (%)
Buğday (kuru)	40	-	-	-
Buğday (yetersiz sulu)	15	-	-	-
Buğday (sulu)	-	38	40.77	2.77
Arpa (kuru)	8	-	-	-
Arpa (yetersiz sulu)	5	-	-	-
Arpa (sulu)	-	10	11.57	1.57
Şekerpancarı (yetersiz sulu)	7	-	-	-
Şekerpancarı (sulu)	-	12	29.72	17.72
Patates (yetersiz sulu)	2	-	-	-
Patates (sulu)	-	8	6.41	-1.55
Fiğ (kuru)	7	-	-	-
Fiğ (sulu)	-	8	2.84	-5.16
Fasulye	-	-	1.45	1.41
Mercimek	2	4	0.06	-3.94
Ayçiçeği	-	8	-	-8.00
Nohut	-	-	0.12	0.12
Yulaf	-	-	0.64	0.64
Yonca	-	8	3.66	-4.34
Meyve	-	4	0.54	-3.46

KAYNAK: (*) Anonim,1980(4).

3.3.2. Üretim Deseninini Gelişimini Etkileyen Faktörler

İncelenen işletmelerde üretim deseninini gelişimini etkileyen faktörler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 3.5 bölgede proje alanı içinde yer alan 80 işletmeden elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde genel olarak buğday üretiminde etkili olan faktörler; %46.25 kârlılık, %25.00 pazar talebi ve satış kolaylığı, %15.00 çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, %3.75 iklim ve toprak özellikleri, %2.50 devletin belirlediği fiyat, %2.50 İşgücü ihtiyacının az olması, %2.50 münavebe zorunluluğu olarak tespit edilmiştir. Ayrıca küçük, orta ve büyük işletmelere bakıldığında buğday üretimini tercih etmelerindeki en önemli faktörün küçük işletmelerde % 36,11 ile pazar talebi ve satış kolaylığı, orta işletmelerde %65,22 ile kârlılık, büyük işletmelerde % 57,15 oranı ile kârlılık olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.5. İncelenen İşletmelerde Buğday Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretime Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (36)	Orta (23)	Büyük (21)	Genel (80)
Devletin belirlediği fiyat	-	-	9.52	2.50
Piyasa fiyatı	2.77	4.34	-	2.50
Pazar talebi ve satış kolaylığı	36.11	21.75	9.52	25.00
Kârlılık	27.78	65.22	57.15	46.25
İşgücü İhtiyacının az olması	5.56	-	-	2.50
Münavebe zorunluluğu	2.78	4.35	-	2.50
İklim ve toprak özellikleri	5.56	-	4.76	3.75
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	19.44	4.34	19.05	15.00
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.6 bölgede proje alanı içinde yer alan 78 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde genel olarak, arpa üretiminde %32.86 oranında kârlılık, %28.57 pazar talebi ve satış kolaylığı, %25.72 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, %7.14 oranında münavebe zorunluluğu, %4.28 oranında iklim ve toprak özellikleri, %1.43 oranında işgücü ihtiyacının az olması faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklükleri itibariyle arpa üretimini etkileyen faktörlere baktığımızda Küçük işletmelerde en önemli faktör %46,43 ile çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, orta işletmelerde %57,14 ile Pazar talebi ve satış kolaylığı, büyük işletmelerde ise %57,14 oranında kârlılık faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.6. İncelenen İşletmelerde Arpa Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretim Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (28)	Orta (21)	Büyük (21)	Genel (78)
Pazar talebi ve satış kolaylığı	14.28	57.14	19.05	28.57
Kârlılık	14.29	33.34	57.14	32.86
İşgücü İhtiyacının az olması	3.57	-	-	1.43
Münavebe zorunluluğu	14.29	4.76	-	7.14
İklim ve toprak özellikleri	7.14	-	4.76	4.28
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	46.43	4.76	19.05	25.72
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.7. bölgede proje alanı içinde yer alan 78 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde genel olarak, şekerpancarı üretiminde %57.79 kârlılık, % 35.90 pazar talebi ve satış kolaylığı, % 3.85 iklim ve toprak özellikleri, % 1.28 komşuların etkisi, % 1.28 çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacının etkili olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklükleri itibarıyla bakıldığında Küçük işletmelerde en önemli faktör %58,83 ile pazar talebi ve satış kolaylığı, Orta işletme büyüklüğünde %65,22 ile kârlılık faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.7. İncelenen İşletmelerde Şekerpancarı Üretimini Etkileyen Faktörler (%)

Üretim Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (34)	Orta (23)	Büyük (21)	Genel (78)
Komşuların etkisi	-	4.35	-	1.28
Pazar talebi ve satış kolaylığı	58.83	26.08	9.52	35.90
Kârlılık	32.35	65.22	90.48	57.79
İklim ve toprak özellikleri	5.88	4.35	-	3.85
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	2.94	-	-	1.28
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.8. bölgede proje alanı içinde yer alan 42 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde genel olarak, patates üretimine etki eden faktörler; % 42.86 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, % 40.48 oranında kârlılık, % 9.52 oranında piyasa fiyatı, % 4.76 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı, % 2.38 oranında

komşuların etkisi olarak belirlenmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre patates üretimi etkileyen faktörlere ise; Küçük işletme grubunda %58,83 ile pazar talebi ve satış kolaylığı, orta işletme grubunda %65,22 ile kârlılık ve yine büyük işletme grubunda %90,48 ile kârlılık faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.8. İncelenen İşletmelerde Patates Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretime Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (11)	Orta (16)	Büyük (15)	Genel (42)
Piyasa fiyatı	-	-	26.67	9.52
Komşuların etkisi	9.09	-	-	2.38
Pazar talebi ve satış kolaylığı	18.18	-	-	4.76
Kârlılık	18.18	43.75	53.33	40.48
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	54.55	56.25	20.00	42.86
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.9. bölgede proje alanı içinde yer alan 30 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde genel olarak, fiğ üretimini etkileyen faktörlerin; % 50.00 çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, % 26.67 münavebe zorunluluğu, % 13.33 pazar talebi ve satış kolaylığı, % 6.67 iklim ve toprak özellikleri, % 3.33 piyasa fiyatı olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklük gruplarına bakıldığında küçük işletme grubunda %54,55 ile çiftçi ailesinin ve işletmesinin ihtiyacı, orta işletme grubunda %56,25 ile çiftçi ailenin ve işletmenin ihtiyacı, büyük işletme grubunda ise %53,33 oranında kârlılık faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.9. İncelenen İşletmelerde Fiğ Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretime Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (8)	Orta (12)	Büyük (10)	Genel (30)
Piyasa fiyatı	-	-	10.00	3.33
Pazar talebi ve satış kolaylığı	-	25.00	-	13.33
Münavebe zorunluluğu	50.00	16.67	20.00	26.67
İklim ve toprak özellikleri	12.50	-	10.00	6.67
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	25.00	48.33	60.00	50.00
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.10. bölgede proje alanı içinde yer alan 21 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde genel olarak, kuru fasulye üretiminde %80.96 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, %4.76 oranında piyasa fiyatı, %4.76 oranında komşuların etkisi, %4.76 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı, %4.76 oranında kârlılık faktörlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklük gruplarına bakıldığında fiğ üretimine etki eden en önemli faktörlerin ise küçük ve orta işletme grubunda %100,00 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, büyük işletme grubunda ise yine aynı faktörün % 60,00 oranında en önemli faktör olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.10. İncelenen İşletmelerde Fasulye Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretim Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (5)	Orta (6)	Büyük (10)	Genel (21)
Piyasa fiyatı	-	-	10.00	4.76
Komşuların etkisi	-	-	10.00	4.76
Pazar talebi ve satış kolaylığı	-	-	10.00	4.76
Kârlılık	-	-	10.00	4.76
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	100.00	100.00	60.00	80.96
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.11 bölgede proje alanı içinde yer alan 6 işletmeden elde edilmiştir. Buna göre İncelenen işletmelerde genel olarak, mercimek üretimini % 33.33 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı, % 33.33 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, % 16.67 oranında işgücü ihtiyacının az olması, % 16.67 oranında ekipman yetersizliği faktörlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklük gruplarına bakıldığında, mercimek üretimini etkileyen faktörler içerisinde en önemli faktörlerin küçük işletme grubunda %50,00 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı, orta işletme grubunda % 50,00 oranında ekipman yetersizliği ve çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, büyük işletme grubunda ise mercimek üretimine rastlanılmamıştır.

Tablo 3.11. İncelenen İşletmelerde Mercimek Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretim Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (4)	Orta (2)	Büyük	Genel (6)
Pazar talebi ve satış kolaylığı	50.00	-	-	33.33
İşgücü İhtiyacının az olması	25.00	-	-	16.67
Ekipman yetersizliği	-	50.00	-	16.67
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	25.00	50.00	-	33.33
TOPLAM	100.00	100.00	-	100.00

Tablo 3.12. proje alanı içerisinde yer alan 18 işletmeden elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde yulaf üretimine genel olarak, %44.44 oranında münavebe zorunluluğu, %27.77 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, %16.67 oranında iklim ve toprak özellikleri, %5.56 oranında piyasa fiyatı, %5.56 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı faktörlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre yulaf üretimini etkileyen en önemli faktörlerin küçük işletme grubunda %60,00 oranında münavebe zorunluluğu, orta işletme grubunda %75,00 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, büyük işletme grubunda ise %44,44 oranında münavebe zorunluluğu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.12. İncelenen İşletmelerde Yulaf Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretime Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (5)	Orta (4)	Büyük (9)	Genel (18)
Piyasa fiyatı	-	-	11.11	5.56
Pazar talebi ve satış kolaylığı	-	-	11.11	5.56
Münavebe zorunluluğu	60.00	25.00	44.44	44.44
İklim ve toprak özellikleri	20.00	-	22.22	16.67
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	20.00	75.00	11.11	27.77
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 3.13. proje alanı içerisinde yer alan 46 işletmeden elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde genel olarak yonca üretimine etki eden faktörler; %86.96 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, %8.70 oranında pazar talebi ve satış kolaylığı, %2.17 oranında kârlılık, %2.17 oranında münavebe zorunluluğunun etkili olduğu belirlenmiştir. İşletme büyüklük gruplarına bakıldığında yonca üretimini etkileyen en önemli faktörün her üç işletme büyüklük grubunda da çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı faktörünün olduğu belirlenmiştir. Bu faktörün oranı sırasıyla küçük işletme grubunda %66,67 orta işletme grubunda %93,75, büyük işletme grubunda ise 94,44 oranında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.13. İncelenen İşletmelerde Yonca Üretimini Etkileyen Faktörler(%)

Üretime Etki Eden Faktörler	İşletme Büyüklük Grupları			
	Küçük (12)	Orta (16)	Büyük (18)	Genel (46)
Pazar talebi ve satış kolaylığı	16.67	6.25	5.56	8.70
Kârlılık	8.33	-	-	2.17
Münavebe zorunluluğu	8.33	-	-	2.17
Çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı	66.67	93.75	94.44	86.96
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

İncelenen işletmelerin sadece %1.25'inde mısır ve %5.00'inde nohut yetiştirilmektedir. Yetiştirici sayısı az olduğundan mısır ve nohut üretimini etkileyen faktörler tespit edilememiştir.

Görülüyor ki, yetiştirilen ürün seçiminde en önemli faktörler, değişik ürünler için yüksek oranlara sahip olan kârlılık, pazar talebi ve satış kolaylığı, münavebe zorunluluğu ve çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı olarak sayılabilir. Üreticilerin yeniliklere karşı açık olmasına rağmen yeni ürünleri denemeye veya mevcut üretim yapılarını değiştirmeye cesaret edemedikleri görülmektedir. Ayrıca tarımsal yayım hizmetlerinin yetersizliği ve sulu tarım konusunda belirli bir yayım programının olmaması da etkili olmaktadır. Bu nedenle, işletmeler çoğu ürün için üretim yapısına kendi ihtiyaçlarına göre yön vermektedirler.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de, tarımsal üretimin geliştirilmesi amacıyla yapılan sulama projelerinde, beklenen faydanın tam olarak sağlanması sulamanın verimli ve düzenli olarak işletilmesine bağlı olmaktadır. Sulamanın verimliliği ise yetiştirilen ürün desenine bağlı olarak değişebilmektedir.

Türkiye'de, tarımsal girdi fiyatlarının istikrarsız oluşu ve devamlı yükselmesi girdi teminini güçleştirmekte, bunun yanında tarım ürünlerinde fiyatların düşüklüğü ve pazar olanaklarının yeterli düzeyde olmaması, özellikle sulu tarımda üretimi büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, ürün deseninin tahmin edildiği gibi gelişmesi ve sulanabilir alanlarda kuru tarımın bırakılması, etkin bir üretim planlamasının yanı sıra ilgili politika ve uygulamaların sağlanmasına bağlı olmaktadır (5). Aynı zamanda öngörülen üretim deseninin gerçekleşebilmesi, tarımsal girdilerin yeterli miktarlarda, ihtiyaç duyulan zamanda ve uygun fiyatlarla temin edilebilmesine bağlıdır (6).

Bazı tarım ürünleri için uygulanan destekleme fiyat politikasının, tarımsal üretim üzerinde etkili olduğu saptanmış ve ürün deseninin destekleme fiyat politikasından etkilendiği belirtilmektedir(7). Sulama sonrası oluşan üretim desenini en fazla etkileyen faktör ürünlerin nisbi karlılığıdır bu yüzden devlet tarafından fiyat politikaları ile desteklenen ürünlerde fiyat tespitinin arzu edilen ürün deseninin gerçekleşmesini sağlayacak şekilde olması gerekmektedir(8).

Bugün çeşitli nedenlerle sulama projelerindeki ürün deseni tahmin edildiği gibi gelişmemekte bunun sonucu olarak da sulamadan beklenen fayda tam olarak sağlanamamaktadır. Sulama Projesi üretim deseninin gerçekleşmesinde etkili olabilecek faktörler projenin teknik özellikleri, proje alanının sosyal yapısı, proje alanında yapılan yayım çalışmaları ve ekonomi politikaları ve kurumsal yapıdaki gelişim düzeyi olarak sıralanabilir(9).

Sulama alanlarındaki ürün deseni, ürünlerin nisbi kârlılık durumuna, verimi yüksek yeni çeşitlerin geliştirilmesine ve alışkanlıklara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu nedenle sulama projelerinin uygulamadaki gelişimi belirli aralıklarla kontrol edilerek gerekli görülen kısımlar yeniden düzenlenmelidir.

Yapılan çalışmada Artova Göleti sulama projesinde, sulamadan sonra gelişeceği tahmin edilen ürün deseninin gelişimi incelenmiş ve bu gelişimi etkileyen faktörler belirlenmiştir.

Proje alanında gelişeceği tahmin edilen ürünlerin, buğday %38.00, arpa %10.00, şekerpancarı %12.00, fiğ, ayçiçeği ve yonca %8.00 oranında olacağı, az miktarda da diğer ürünlerin gelişeceği tahmin edilmiştir. Gerçekleşme oranları ise; buğday %40.77, arpa %11.57, şekerpancarı %29.72, patates %6.41, yonca %3.66 oranında olmuş diğer ürünlerin gelişmesinde de önemli farklar görülmüştür.

İncelenen işletmelerde uygulamadaki ürün deseninin tahmin edilene göre farklılık göstermesinde, genel olarak başlıca ürünler için ürün bazında etkili olan en önemli faktörler; şekerpancarı %57.50, buğday %44.90, arpa %33.78 oranında kârlılık, patates %42.86, fiğ %50.00, yonca %86.96 oranında çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı için olduğu tespit edilmiştir. Diğer ürünlerde ise mercimek %33.33 pazar talebi ve satış kolaylığı ve çiftçi ailesinin ve işletmenin ihtiyacı, yulaf % 44.44 münavebe durumu faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir

-Bu durumda, ürün deseninin uygulamada, istenilen şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla kalkınma planları doğrultusunda etkin bir üretim planlaması yapılmalı, ilgili politika ve uygulamalar belirlenerek işlerliği sağlanmalıdır.

-Ürün deseninin gelişmesinde kontrol mekanizmasının olmaması yapılan çalışmaların etkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle ürün deseninin gelişimini sürekli izleyerek, gerektiğinde yönlendirecek güce sahip bir organizasyon geliştirilmelidir. Bu amaçla sulama alanında görevli personelin yasal etkinliği artırılarak gerekli destek sağlanmalıdır.

-Ürünlerin kârlılık durumunda etkili olan girdi fiyatları ve ürün satış fiyatlarının, devlet tarafından belirlenen taban fiyatların tespitinde dikkate alınarak ürün deseninin gelişimi yönlendirilmelidir.

-Tarımsal yayım hizmetlerinin artırılarak sulama, gübreleme, zirai mücadele, hasat, muhafaza ve pazarlama konularında üreticilere gerekli bilgi ve tatbikat yolları gösterilmeli, yeni teknik bilgileri aktaracak etkin bir yayım servisi kurulmalıdır.

-Tarımsal kredi ve diğer girdilerle ilgili politikalar birbirini destekleyecek şekilde tespit edilerek sağlıklı bir şekilde işler hale getirilmelidir.

-Sulama projelerinde verimliliğin devamlı olmasını sağlamak amacıyla belirli zamanlarda verimlilik kontrol çalışmaları yapılmalı, gerektiğinde tarımsal gelişmeler doğrultusunda yeni ürün deseni belirlenmeli ve gerekli politikalarla desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

1. SÖNMEZ, N., BALABAN, A., BENLİ, A., 1984, Kültürteknik, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları:911, Ders kitabı yayınları: 255, Ankara
2. OKUROĞLU, M., YAĞANOĞLU, V., 1993, Kültürteknik, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 257, Erzurum.
3. ÇİÇEK, A., ERKAN, O., 1986, Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri, GOP. Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Ders Notları Serisi No:6, Tokat
4. ANONİM, 1980, Artova Göleti Planlama Raporu, TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü VII. Bölge Müdürlüğü, Samsun.
5. COŞKUN, Z., 1988, Sulama Projelerinde Tahmin Edilen Ürün Deseninin Uygulamadaki Gelişimi ve Bunun Etkileyen Faktörler Üzerine bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Adana.
6. KARLI, B., 1999, GAP Sulamalarını ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, Ziraat Mühendisliği Dergisi, Türkiye Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı Yayınları, Sayı 321, s. 36-39, Ankara.
7. TEKİNEL, O., 1989, Aşağı Seyhan Ovası Sulaması Sorunları ve Çözüm Önerileri, Adana'nın Türk Ekonomisine Katkıları Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (14 Kasım 1989), Adana.
8. ÇELİK, Y., KARLI, B., PAKSOY, S., 1998, Harran Ovasında Sulamaya Açılan Alanda Ürün Deseniindeki Gelişmeler ve GAP'ta Öngörülen Ürün Deseni İle Karşılaştırılması, Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayını No:35, Ankara.
9. DOGRUEL, F., 1987, Tarımda Sulamanın Üretim Yapısı, Girdi Kullanımı ve Ekonomik Faaliyet Sonuçları Üzerine Etkileri, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi (Basılmamış), Adana

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU ORGANLARI

YÖNETİM KURULU

- Başkan** : **Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ**
Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dekanı
- Başkan Yrd.** : **Dr. Selim YÜCEL**
T. Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdür Yardımcısı
- Muhasip Üye** : **Yrd. Doç. Dr. Nurettin PARILTI**
G.Ü.I.I.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof. Dr. Kadir ARICI**
Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Müdürü
- Üye** : **Prof. Dr. Burhan AYKAÇ**
G.Ü.I.I.B.F. Dekanı
- Üye** : **Doç. Dr. Nevzat AYPEK**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Erol DOK**
Ziraat Yüksek Mühendisi, İş Adanı
- Üye** : **Prof. Dr. Celal ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **İrfan GÜNDOĞDU**
T.Tarım Kredi Koop. Merkez Birliği Genel Müdürlüğü
Yayın Tanıtım Müdürü
- Üye** : **Yavuz KOCA**
T.M.O. Genel Müdür Yardımcısı
- Üye** : **Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Dr. Eyüp SERİN**
Pankobirlik Genel Müdürlüğü Ticaret Müdür Yardımcısı
- Üye** : **Doç. Dr. Ahmet TURAN**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Nevzat USLUCAN**
T.K.B. TÜGEM Daire Başkanı

DENETLEME KURULU

- Başkan** : **Özdemir ÜNSAL**
Emekli Bankacı
- Üye** : **Erol DEMİR**
Mali Müşavir
- Üye** : **Durmuş YURTOĞLU**
Pankobirlik Genel Müdürlüğü Ticaret Müdürü

HAYSİYET DİVANI

- Başkan** : **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye** : **Vedat KOÇ**
T.Tarım Kredi Koop Sakarya Bölge Müdürü
- Üye** : **Hüsnü POYRAZ**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı

*Yönetim Kurulu herhangi bir maaş, ücret ve hakkı huzur almamaktadır.
Kurum organlarının üyelerinin isimleri soyadı sırasıyla yazılmıştır.*

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU'NUN YAYINLARI

	KDV DAHİL FİYATI
1. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu Uygulamasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler)	1.500.000 TL.
2. Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	1.000.000 TL.
3. Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	1.500.000 TL.
4. Kooperatifçilik ve İkokul (Yayın No. 38)	1.000.000 TL.
5. Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	1.000.000 TL.
6. Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	1.500.000 TL.
7. Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 42)	1.000.000 TL.
8. Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	1.500.000 TL.
9. X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 44)	1.500.000 TL.
10. Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	1.000.000 TL.
11. The Cooperative Movement in Turkey and Its Exposed Development (Yayın No. 46)	1.000.000 TL.
12. Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	2.000.000 TL.
13. Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	2.000.000 TL.
14. Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	1.500.000 TL.
15. Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Grup Tanımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	1.500.000 TL.
16. Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	1.000.000 TL.
17. Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	1.500.000 TL.
18. XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 57)	2.000.000 TL.
19. XI. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 59)	2.000.000 TL.
20. Türkiye'de Kooperatifin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	2.000.000 TL.
21. Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	1.500.000 TL.
22. Marketin Functions On Foreign Trade in Turkey and In The United States of America (Yayın No. 63)	2.000.000 TL.
23. "Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri - Seminer - Tebliğler (Yayın No. 64)	1.500.000 TL.
24. "Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 65)	1.500.000 TL.
25. "Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 65)	1.500.000 TL.
26. XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 67)	1.500.000 TL.
27. XII. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 68)	2.000.000 TL.
28. Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma (Yayın No. 70)	2.000.000 TL.
29. Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	2.000.000 TL.
30. Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanunu (Yayın No. 72)	2.000.000 TL.
31. Türkiye'de Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerin Durumu ve Gelişme İmkanları - Araştırma (Yayın No. 73)	1.900.000 TL.
32. Yeni Seminer - Tebliğleri - (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı)	2.000.000 TL.
33. Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 74)	1.500.000 TL.
34. "Kooperatifler ve Özelleştirme" - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 75)	1.500.000 TL.
35. XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 76)	1.500.000 TL.
36. XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 77)	2.000.000 TL.
37. Kooperatif Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu (Yayın No. 78) (1991 Yılı)	2.400.000 TL.
38. 1992 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 80)	2.400.000 TL.
39. XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğleri (Yayın No. 81)	2.500.000 TL.
40. XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğleri (Yayın No. 82)	2.500.000 TL.
41. Milli Hakimiyetin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyumu Tebliğleri (Yayın No. 83)	2.500.000 TL.
42. 1983 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 84)	2.000.000 TL.
43. 1994 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 85)	4.200.000 TL.
44. XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 86)	4.200.000 TL.
45. XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 87)	4.200.000 TL.
46. Türkiye'de Kooperatifçilik (Yayın No. 88)	4.200.000 TL.
47. XVI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 89)	1.500.000 TL.
48. XVI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 90)	4.200.000 TL.

Not: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, öğrenci, öğretmen ve öğretim üyelerine %25 iskontolu olarak satılır.

DERGİLER	KARINCA	KARINCA KARDEŞ	KOOPERATİFÇİLİK	COOPERATION IN TÜRKİYE
Adet (TL)	2.500.000	Karınca'nın Eki	4.000.000	10.000.000
Adet (\$)	2	olup parasızdır.	4	8
Adet (EURO)	2,5		5	10
Yıllık (TL)	25.000.000		16.000.000	20.000.000
	(12 sayı ve Karınca Kardeş)		(4 Sayı)	(2 Sayı)

Yayın İsteme Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma, Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi
Mithatpaşa Caddesi No. 38/A 0642 • Tel: 0.312. 435 98 99 - 435 96 91 • Fax: 0.312. 430 42 92

Yayın bedeli yatırmak için Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Mithatpaşa Şb. 609442 - ANKARA

Not: PTT ile yayın isteyenlerin; PTT masrafı dahil, yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri halinde yayınlar ödemeli olarak gönderilir.